

Metodinė priemonė „TAISYKLĖS lietuvių kalba" skirta specialiesiems pedagogams. Rinkinyje pateikiama medžiaga lietuvių kalbos specialiosioms pamokoms. Taisyklių rinkinyje susisteminta medžiaga 5-7 klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams, kurie mokomi pagal pritaikytas Bendrąsias programas arba individualizuotas programas.

Priemonę sudaro dvi dalys:

1. Medžiaga pamokos planavimui - pagrindinės lietuvių kalbos rašybos taisyklės, pavyzdžiai, kuriuos galima mokiniams pasakyti ar parašyti lentoje. Rinkinyje pateikiama medžiaga padės specialiesiems pedagogams dėstant medžiagą per kartojimo ar žinių įtvirtinimo pamokas. Priemonėje pateikiama glausta informacija pagrindinėms temoms, medžiaga neperkrauta sudėtingais pavyzdžiais, todėl ją supras ir menkesnių gebėjimų mokiniai.

2. Pateiktys puikus pagalbininkas pedagogams, kurie turi galimybę naudoti pamokose projektorių. Mokiniai geriau įsisavina žinias, kai medžiagą gali pamatyti. Daugelis pateikčių parengta taip, kad pirmojoje skaidrėje galima pasirinkti temą, pavyzdžiui, jeigu pamokoje kartojama tema „Vienarūšės sakinio dalys“, tai pedagogas pateiktyje „Sakinys“ paspaudžia ant „Vienarūšės sakinio dalys“ ir atidaromos skaidrės šia tema, t.y. nereikia „eiti“ per tas temas, kurių tą pamoką nekartojama. Viena pateiktis gali būti naudojama keliose pamokose priklausomai nuo pamokos temos. Pedagogui nereikia klaidžioti tarp gausybės pateikčių, todėl sutaupomas pamokos laikas.

Priemonėje pateikiamos pateiktys šioms temoms:

1. Žodžio dalys: „Galūnė" „Priesaga" „Priešdėlis" „Šaknis" „Žodžio dalys"
2. „Sakinys" (sakinio dalys, išplėstiniai ir neišplėstiniai sakiniai, vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai, sudėtinio sakinio sąvoka, viengarūšės sakinio dalys, kreipinys, pagrindinės sakinio dalys, antrininkės sakinio dalys, papildinys, aplinkybės, pažyminy)
3. Kalbos dalys: „Būdvardis" „Daiktavardis" „Daiktavardžio linksniai" „Prieveiksmis ir prielinksnis, jungtukas" „Skaitvardis ir įvardis" „Veiksmažodis"

Kalbos garsai <i>Garsas ir raidė</i> <i>Balsiai</i> <i>Priebalsiai</i>	1
<i>Dvigarsiai</i> <i>Skiemuo</i> <i>Priebalsių supanašėjimas</i>	2
<i>Priebalsis j</i> Sakinio sąvoka <i>Sakinio dalys</i>	3
<i>Išplėstiniai ir neišplėstiniai sakiniai</i> <i>Vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai</i> Pagrindinės sakinio dalys <i>Veiksnyys</i>	4
<i>Tarinys</i> Antrininkės sakinio dalys <i>Papildinys</i> <i>Aplinkybės</i> <i>Pažyminys</i> Vienarūšės sakinio dalys	5
<i>Kreipinys</i> <i>Įterpiniai</i>	6
<i>Sudėtinis sakinyys</i> <i>Dialogas</i> <i>Didžiosios raidės</i>	7
<i>Daiktavardis</i>	8
<i>Būdvardis</i>	10
<i>Veiksmažodis</i>	11
<i>Skaitvardis</i>	12
<i>Įvardis</i>	13
<i>Prieveiksmis</i> <i>Prielinksnis</i>	14
<i>Jungtukas</i> <i>Sudurtiniai žodžiai</i>	15
<i>Antonimai</i> <i>Sinonimai</i> <i>Nosinių balsių rašyba</i>	16
<i>e ir ia rašymas</i> <i>Priešdėlių rašymas</i>	18
<i>Priesagų -imas ir -ymas rašyba</i> <i>Priesagų -oti, -uoti rašyba</i>	19
<i>u, i ir ū, y rašyba žodžių šaknyse</i>	20
<i>Diktantai</i>	

Įaĩsyklėš

lietuvių kalba

Naudotas šaltinis <http://ualgiman.diltas.lt>

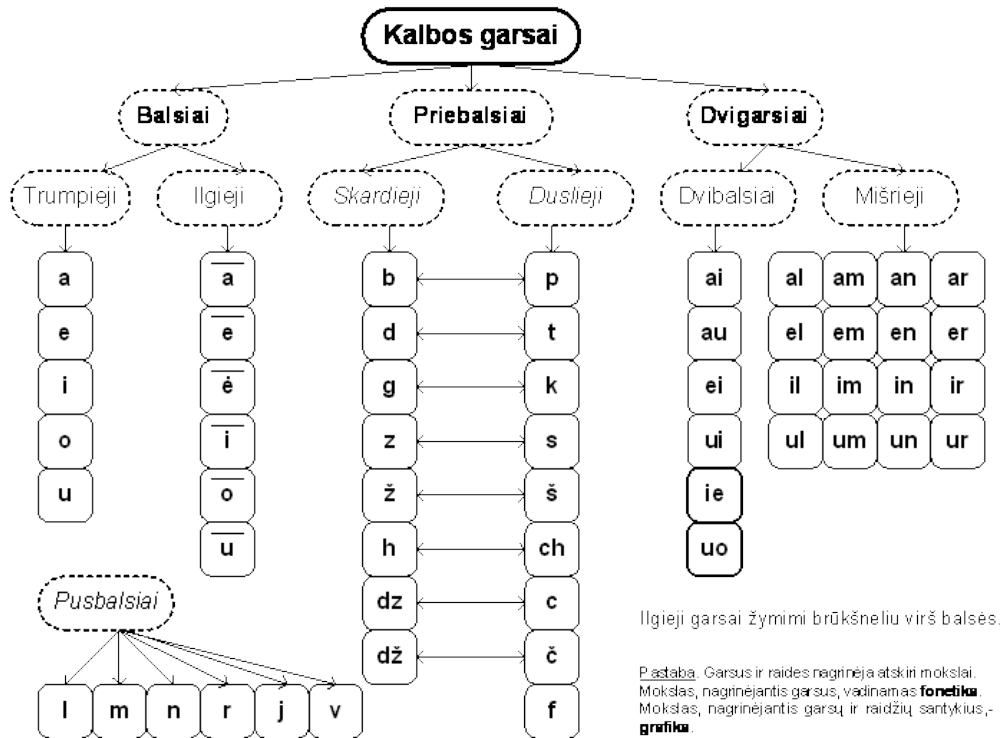
Parengė specialioji pedagogė Ana Stankutė

Kalbos garsai

Abėcėlė reiškia tam tikra tvarka išdėstytų garsinio rašto ženklų (raidžių) visumą. *A a, A a, B b (bė), C c (cė), Č č (čė), D d (dė), E e, E e, Ę ę, Ė ė, F f (ef), G g (gė), H h (ha), I i, I i, Y y, J j (jot), K k (ka), L l (el), M m (em), N n (en), O o, P p (pė), R r (er), S s (es), Š š (eš), T t (tė), U u, U u, Ū ū, V v (vė), Z z (zė), Ž ž (žė).*

Garsas ir raidė

Sakytine (garsine) kalba šnekame, o rašytine – rašome. Raidė yra garso ženklas. Paprastai kiekvieną garsą žymime atskira raide: *rytas, ritas*. Dažniausiai žodyje raidžių yra tiek kiek garsų, bet kartais raidžių yra daugiau. Raidė *i*, eidama minkštumo ženklu, atskiro garso nesudaro: žodyje *žiogas* yra 6 raidės, bet tik 5 garsai, žodyje *žiūriu* yra 6 raidės, bet tik 4 garsai. Priebalsiai *c, č* yra sudėtiniai garsai – afrikatos (= *ts, tš*). Tokie pat sudėtiniai garsai yra *dz, dž* (*dz = d + z; dž = d + ž*), tik jie visada žymimi dviem raidėmis, o tariami kaip vienas priebalsinis dvigarsis. Du vienodi ar panašūs priebalsiai dažniausiai žymimi abu, o tariamas vienas: *iššoko* [*išoko*]. Skirtingi garsai kartais žymimi ta pačia raide, pavyzdžiui, žodyje *bėgti* rašome *g*, tariame *k*. Tas pats garsas kartais žymimas skirtingomis raidėmis: [*ū*] žymimas *ū* (*jūs*) arba *u* (*skūs*), [*ī*] – *y* (*vys*) arba *i* (*drīs*).

Balsiai

Garsas, kurio tarimo pagrindą sudaro muzikiniai tonai, vadinasi balsis. Balsiai yra tokie garsai, kuriuos tariant oras be kliūčių eina pro atvirą burną. Pagal tarimo trukmę balsiai skirstomi į ilguosius ir trumpuosius. Balsiai sudaro skiemens pagrindą: *na-mas, neš-ti, se-nas*.

Priebalsiai

Garsas, kurio tarimo pagrindą sudaro ne balsas, o įvairaus pobūdžio triukšmai, vadinasi priebalsis. Priebalsiai yra tokie garsai, kuriuos tariant iškvepiamo oro srovė burnoje sutinka kliūčių. Priebalsiai skirstomi į **skardžiuosius** ir **dusliuosius**. Tariant skardžiuosius priebalsius, balso stygos įtemptos ir virpa kaip ir tariant balsius. Priebalsiai [*v*], [*j'*], [*m*], [*n*], [*l*], [*r*] vadinasi balsingieji, pusbalsiai, nes juos tariant svarbiausias vaidmuo tenka balsui, triukšmas yra silpnas. Šie priebalsiai turi ir balsių, ir priebalsių ypatybių.

Tariant dusliuosius priebalsius, balso stygos neįtempiamos ir oras pro praskleistas balso stygas eina laisvai, jų nevirpindamas. Duslieji priebalsiai turi skardžiuosius atitikmenis ir su jais sudaro poras: [p] - [b], [p'] - [b'], [t] - [d], [t'] - [d'], [k] - [g], [k'] - [g'], [s] - [z], [s'] - [z'], [š] - [ž], [š'] - [ž'], [x] - [h], [x'] - [h'], [c] - [dz], [c'] - [dz'], [č] - [dž], [č'] - [dž']. Balsingieji priebalsiai porų neturi.

3. Priebalsis [f] yra naujas lietuvių kalbos garsas, atėjęs su tarptautiniais žodžiais: *fortepijonas, filmas*.

Dvigarsiai

Glaudus dviejų garsų junginys tame pačiame skiemenyje yra dvigarsis. Jam būdinga sklaidi artikuliacija. Pagal dėmenis skiriami gryniesi ir mišrieji dvigarsiai.

Gryniaisiais dvigarsiais vadinami tie dvigarsiai, kurie sudaryti iš dviejų balsių. Dvibalsių yra šeši: [ai], [au], [ei], [ie], [uo], [ui]; nelietuviškos kilmės dvibalsiai [eu], [oi], [ou], kurie esti tarptautiniuose žodžiuose: *Europa, boikotas, klounas*.

Mišriaisiais dvigarsiais vadinami garsų junginiai, sudaryti iš balsio ir priebalsio. Mišriuosius dvigarsius sudaro trumpieji balsiai [a], [e], [i], [u] ir sklantieji priebalsiai [l], [m], [n], [r]: *al, am, an, ar, el, em, en, er, il, im, in, ir, ul, um, un, ur*. Tarptautiniuose žodžiuose pasitaiko ir nelietuviškos kilmės mišriųjų dvigarsių *ol, om, on, or: kolba, pompa*.

Skiemuo

Kalbos sraute garsai tariami ne po vieną, o tam tikrais junginiais, vadinamais skiemenimis. **Skiemuo – vienu kartu ištariama garsinė žodžio dalis, kurios pagrindą sudaro balsis, dvibalsis ar mišrusis dvigarsis.** Kiek žodyje yra balsių ir dvibalsių arba mišriųjų dvigarsių, tiek jame yra skiemenų. Taigi lietuvių kalbos skiemens centrą (pagindą) sudaro balsiai, dvibalsiai ir dvigarsiai. Priebalsiai patys vieni negali sudaryti skiemens. *a-kis, na-mas, duo-na, lau-kas, kal-nas*.

Pagal skiemenų skaičių žodžiai skirstomi į vienskiemenius (*po, jis, ten*), dviskiemenius (*ne-šė, ve-dė, bro-lis, kė-dė*), daugiaskiemenius, sudarytus iš trijų, keturių, penkių ar daugiau skiemenų (*pa-sa-kė, pa-si-siū-lė, ap-si-džiaug-da-vo, pa-si-va-ži-nė-da-mas*).

Pagal skiemens pagrindą sudarančius garsus skiriami **ilgieji ir trumpieji** skiemenys. Ilgieji skiemenys yra tie, kurių pagrindą sudaro ilgieji balsiai, dvibalsiai ar mišrieji dvigarsiai: *q-žuo-las, so-das, snie-gas, kal-nas, Vil-nius*. Trumpųjų skiemenų pagrindą sudaro trumpieji balsiai: *aš, tu, ge-ri, ta-da*.

Pagal skiemens gale esančio garso kokybę skiemenys skirstomi į **artvirusius** ir **uždaruosius**. Atvirieji skiemenys baigiasi balsiu arba dvibalsiu, o uždarieji – priebalsiu.

Priebalsių supanašėjimas (asimiliacija)

Asimiliacija – vieno garso supanašėjimas su kitu.

1. Tariant žodį, duslieji priebalsiai [p], [t], [k], [s], [š] prieš skardžiuosius [b], [d], [g], [z], [ž] suskardėja: *sukdamas – sugdamas, kasdamas – kazdamas, išgirsti – iżgirsti* ir pan.

2. Tariant žodį, skardieji priebalsiai [b], [d], [g], [z], [ž] prieš dusliuosius [p], [t], [k], [s], [š] suduslėja: *dirbti* tariame *dirpti*, *medkirtys – metkirtys, sirgti – sirkti, zyzti – zysti, vežti – vešti* ir pan.

3. Tariant žodį, priebalsis z prieš č virsta š: *mokesčiai* tariame *mokeščiai, mesčiau – meščiau*.

4. Tariant žodį, priebalsis z prieš dž virsta ž: *vabzdžiai* tariame *vabždžiai, pavyzdžiai – pavyzdžiai*.

5. Susidūrus priebalsiams [s], [š], [z], [ž] vyksta ypatinga asimiliacija: tariamas paskutinis priebalsis: *užsienis – usienis, puššimtis – pušimtis, pusseserė – puseserė, užžiebė – užiebė*.

Kai kuriuose žodžiuose priebalsiai vienaip tariami, kitaip rašomi.

1. Norint nustatyti, kurią priebalsę reikia rašyti, žodis keičiamas taip, kad po to priebalsio eitų balsis. *augti – auga, augo; laužti – laužia, laužė; sprogti – sprogo; skalbti – skalbia, skalbė; ūžti – ūžia, ūžė;*

2. Abejodami, kur prieš č rašyti s, o kur š, parenkame giminišką žodį ar jo formą taip, kad po s būtų t. *anksčiau – anksti; mesčiau – mesti; pėsčias – pėsti; rūščiai – rūstus; prausčiau – praušti.*

3. Norint sužinoti, kurią priebalsę (z ar ž) rašyti prieš dž, žodį reikia pakeisti taip, kad vietoj dž atsirastų d. *pavyzdžiui – pavyzdys; vabzdžiai – vabzdys; skruzdžių – skruzdė; vamzdžių – vamzdis...*

Pastaba: *įsidėmėti žodžio beždžionė* rašybą, nes neįmanoma patikrinti priebalse d.

4. Susidūrę priešdėlio ir šaknies priebalsiai visada rašomi taip, kaip rodo žodžio sudedamosios dalys.

apgauti, apdrausti, atbusti, atželti, išbėgti, užkelti, išsunkti, iššauti, užsukti, užšokti, užželti.

5. Sudurtiniuose žodžiuose paprastai išlieka ir pagal žodžio sudedamąsias dalis rašomi dėmenų priebalsiai, nors jie ir būtų suskardėję, suduslėję ar susilieję *šlapdriba – šlapias, sausgyslė – sausa, medkirtys – medis, savaitgalis – savaitė, pėdsakai – pėda, kryžkelė – kryžius, pusseserė – pusiau sesuo.*

Pastaba. Viename kitame sudurtiniame žodyje iš dviejų susidūrusių priebalsių nerašome pirmojo dėmens priebalsės: *kovarnis (iš kovarnis), rankogalis (iš rankogalis).*

6. Skardieji priebalsiai žodžio gale suduslėja, bet žymimi skardžiųjų priebalsių raidėmis *kad, niekad, tad, bemaž, už, daug, maždaug, nedaug, jog, visad...*

Priebalsis *j*

Priebalsį *j* daugelyje žodžių tariame ir rašome. Yra nemažai tokių žodžių, kuriuose *j* tariame, bet nerašome.

1. Priebalsę *j* rašome po *b, p* trijų žodžių – *bjaurus, pjauti, spjauti* – šaknyje ir visuose iš jų padarytuose žodžiuose *bjaurybė, pjautuvas, rugpjūtis, spjaudyklė*

2. Žodžio pradžioje *j* rašome ir tariame prieš balsius, dvibalsius ir mišriuosius dvigarsius.

javai, jėga, jeigu; jachta, jodas, Jupiteris, jungti, junginys.

3. Lietuviškos kilmės žodžių viduje rašome ir tariame *j* tarp balsių ar dvibalsių. *joja, naujas, naujiena*

4. Tarptautinių žodžių viduje tarp balsių, išskyrus *i*, rašome ir tariame *j*. *kajutė, majonezas, rajonas*

5. Tarptautinių žodžių viduje rašome ir tariame *j* prieš *e*. *barjeras, pjesė, projektas*

6. Tarptautiniuose žodžiuose priebalsis *j* tariamas ir šį garsą žyminti priebalsė *j* rašoma tarp *i* ir *o*, žyminčios ilgai tariamą balsį. *fortepijonas, Kristijonas, milijonas, valerijonas*

7. Nelietuviškos kilmės žodžiuose *j* tariame ir rašome ir po balsių, ir po priebalsių. *alėja, galerija, radijas; ateljė*

8. Tarptautiniuose žodžiuose rašome *j*, jeigu žodžio kamienas prieš priesagas *-inis, -iškas* turi priebalsę *j* *herojinis, herojiškas, herojiškai, herojiškumas; idėjinis, idėjiškas, idėjiškumas, idėjiškai.*

9. Atsidūręs žodžio gale, *j* tariamas kaip *i*, bet rašoma *j*. *giružėj, stiklinėj, žolėj; apačioj, girioj, troboj.*

Pastaba. sutrumpėjusi vietininko galūnė *-yje* paprastai rašoma be *j*: *medy, širdy, šaly, pily.*

10. Priebalsę *j* rašome prieš *ie* žodžio pradžioje keliuose įvardžiuose ir daugelyje tikrinių vardų bei iš jų padarytų bendrinių žodžių. *jie, jiems; Jieznas, jieznetis.*

Nerašome

1. Žodžio pradžioje prieš *ie* tariame priebalsį *j*, bet raidės *j* nerašome. *ieškinys, ieškiklis, ieškininis; ieškojimas, ieškotojas, ieškoti, ieškovas; iešmas; ietis, Ieva.*

2. Tarptautiniuose žodžiuose tarp balsių, kurių vienas yra *i*, priebalsė *j* nerašoma, nors priebalsis *j* čia gali būti tariamas. *archaizmas, akvariumas, batalionas, heroizmas, patriotas, pianinas, socialinis.*

3. Tarptautiniuose žodžiuose po *i* prieš trumpai tariamą *o* priebalsė *j* nerašoma. *batalionas, legionas, stadionas.*

Sakinio sąvoka

Sakinys yra gramatiškai susijusių žodžių grupė, turinti baigtinę intonaciją. Sakinys yra mažiausias bendravimo vienetas. Tik juo galima ką nors pranešti, skatinti, ko nors klausti, pasakyti, kas vyksta, vyko, vyktų ir t. t. *Nė viena upė dar negrįžo iš jūros. Kodėl žmonės nesėdi namie?* Sakinį gali sudaryti ir vienas žodis *Rytas. Palaukit! Sninga.* Sakinio ribas šnekamojoje kalboje rodo intonacija, o rašomojoje – skyrybos ženklai (taškas, klaustukas, šauktukas, daugtaškis).

Sakinio dalys

Žodžiai, sakinyje atsakantys į tam tikrus klausimus, vadinasi sakinio dalys.

Apie avilius tingiai dūzgė bitės. Kas dūzgė? – bitės. Ką veikė bitės? – dūzgė. Kur dūzgė? – apie avilius. Kaip dūzgė? – tingiai.

Sakinio dalys skirstomos į pagrindines ir antrininkes sakinio dalis. Pagrindinės sakinio dalys yra veiksnys ir tarinys. Jos sudaro sakinio gramatinį centrą. Tą centrą dažnai išplečia antrininkės sakinio dalys – papildinys, aplinkybės ir pažyminys. *Tušti puodai garsiai skamba. Gerdamas arklys žaismingai lūpomis sklaidė vandenį.*

Išplėstiniai ir neišplėstiniai sakiniai

Pagal tai, ar sakiniuose yra antrininkų sakinio dalių ar nėra, sakiniai skirstomi į išplėstinius ir neišplėstinius. Sakiniai, sudaryti tik iš pagrindinių sakinio dalių, yra neišplėstiniai, o turintys nors vieną antrininkę sakinio dalį – išplėstiniai sakiniai.

Neišplėstiniai sakiniai

*Saulė leidosi.
Užklupo lietus.
Miškas buvo pilnas.*

Išplėstiniai sakiniai

*Saulė leidosi į padūmavusius vakarus.
Pakeliui mane užklupo smarkus šaltas lietus.
Miškas buvo pilnas paukščių balsų.*

Vientisiniai ir sudėtiniai sakiniai

Sakiniai į vientisinius ir sudėtinius skirstomi pagal gramatinių centrų skaičių. Vieną gramatinį centrą turintys sakiniai yra vientisiniai: *Darbas žmogaus negadina. Pliūptelėjo sodrus pavasario lietus.*

Jeigu sakinyje yra vienas veiksnyis ir keli jį apibūdinantys tariniai arba keli veiksniai ir vienas tarinys, toks sakinyis yra vientisinis. Sakiniai, turintys du ir daugiau gramatinių centrų – sudėtiniai: *Drėgnais laukais atzvimbia vėsios bitės ir tyliai švilpia paukštis žolėje. Kelias, kuriuo ji eina, veda per mišką.*

Pagrindinės sakinio dalys

Sakinio dalys skaidomos į dvi grupes: į pagrindines ir į antrininkes. Pagrindinės sakinio dalys nuo antrininkų skiriasi keliais požymiais: 1) jos sudaro konstruktyvųjį sakinio branduolį, 2) yra sakinio gramatinis centras, 3) jos būtinai tarpusavy susijusios, 4) kitos sakinio dalys joms pavaldžios, 5) pagrindinės sakinio dalys yra viso sakinio reprezentantai (atstovai), nes pagal jas klasifikuojame sakinius (vientisinius ir sudėtinius). Veiksnyis ir tarinys yra gramatinis vientisinio sakinio centras. Tačiau sakinio centrą gali sudaryti ir viena pagrindinė sakinio dalis: tarinys (*Aušta.*) arba veiksnyis (*Rytas.*)

Veiksnyis

Veiksnyis yra pagrindinė sakinio dalis, kuri atsako į klausimą kas? Veiksniu paprastai pasakomas asmuo arba daiktas, kuris ką nors veikia (veikė, veikdavo...), koks nors ar kas nors yra (buvo, būdavo...). *Saulė kaitina be jokio vėjelio. Kas kaitina? – saulė. Jie tuojau atplauks. Kas atplauks? – jie. Vakare pradėjo rinktis žmonės. Kas pradėjo rinktis? – žmonės.*

Veiksnyis dažniausiai reiškiamas daiktavardžio ir įvardžio vardininku. Jis taip pat gali būti reiškiamas daiktavardiškai vartojamais būdvardžių, skaitvardžių, dalyvių vardininkais, veiksmažodžio bendratimi, padalyviu.

Pagrindiniai veiksnio reiškimo būdai

Daiktavardžio vardininku *Diena juokiasi iš nakties darbo. Pro langą įsibrauna saulė.*

Įvardžio vardininku *Visi ilgai žiūrėjo į degantį laužą. Aš sustojau po ošiančiu qžuolu.*

Būdvardžio vardininku *Baltas balto nesuteps. Aklas aklą netoli tenuves. Sotus alkano neužjaučia*

Skaitvardžio vardininku *Du bėga, du veja.*

Dalyvio vardininku *Atėjusysis kreipėsi į mokytoją. Augęs daug suvalgo.*

Veiksmažodžio bendratimi *Laukti buvo nenaudinga. Mokytis — mano pareiga.*

Padalyviu *Buvo girdėti dainuojant.*

Veiksnyis gali būti reiškiamas ne tik vienu savarankišku žodžiu, bet ir dvejų ar kelių žodžių junginiu, samplaika ar net posakiu: *Prie tilto stovėjo žmonių būrelis. Mes visi mokomės gyventi ir dirbti. Mes su Stepuku sukome žilvičio švilpukus. Vilniaus universitetas buvo įkurtas 1579 metais.*

Įsidėmėtina, kad pažyminyis, apibūdinantis veiksnį, nėra jo sudėtinė dalis. *Atėjo šalta žiema. Tolimas svečias visada laukiamas.*

Tarinys

Tarinys yra pagrindinė sakinio dalis, kuria teigiamas arba neigiamas tam tikras veiksmas, būseną ar ypatybę. Tarinys rodo, ką veikia (veikė, veikdavo...) veiksmu žymimas asmuo ar daiktas, koks ar kas jis yra (buvo...). Tarinys yra sakinio dalis, kuria ką nors pasakome (tariame) apie veiksnį: ką veiksnys veikia? kas jis (veiksnys) yra? koks jis (veiksnys) yra? *Erelis išskėtė sparnus. Ta ugnis niekada neužges. Įspūdis buvo didelis. Nuo karščio net jūros vanduo ėmė virti.*

Tarinys gali būti reiškiamas veiksmažodžiais (*išskėtė, neužges, ėmė virti*), veiksmažodžiais kartu su linksniuojamosiomis kalbos dalimis (*buvo didelis, buvo įpusėjusi, yra sparnai*). Pagal tai skiriami gryniesi, suvestiniai, sudurtiniai ir mišrieji tariniai.

Antrininkės sakinio dalys

Papildinys

Papildinys yra antrininkė sakinio dalis, kuri atsako į klausimus *ko? kam? ką? kuo?*

Negirk pradžios, girk pabaigą. Ko negirk? – pradžios. Ką girk? – pabaigą. Lepinamam vaikui ragai dygsta. Kam ragai dygsta? – vaikui. Brolis sakė teisybę. Ką sakė? – teisybę.

Kuo reiškiamas

1. Daiktavardžio, įvardžio ir kitų kalbos dalių:

- kilmininku *Šiluma kaulų nelaužo. Čia kiškio tupėta. Tu negąsdink manęs. Baltas balto nesuteps.*
- naudininku *Dideliam laivui plačių vandenų reikia. Aš tau parodysiu kelią. Saulė visiems šviečia.*
- galininku *Petras suprato pavojų. Dekite laužą! Aukštą visi pamato. Leisk mane arčiau prie ugnies.*
- įnagininku *Pirštu duonos neatrėksi. Pažadais sotus nebūsi. Juo galima pasitikėti.*
- linksniais su prielinksniais *Teisybė už saulę šviesesnė. Su pilvu nepasiginčysi.*

2. Veiksmažodžio bendratimi *Berniukui atnešė valgyti.*

3. Padalyviu *Niekas negirdėjo šaudant.*

Aplinkybės

Aplinkybės yra antrininkės sakinio dalys, kurios atsako į klausimus *kur? kada? kaip? kiek? kodėl? kuriuo tikslu?* *Dabar prasidės pats darbo įkarštis. Kada prasidės? – dabar. Lauke triukšmingai sulojo šuo. Kur sulojo? – lauke. Kaip sulojo? – triukšmingai.* Pagal reikšmę aplinkybės skirstomos į vietas, laiko, būdo ir kiekybės, priežasties, tikslo, sąlygos bei nuolaidos aplinkybes.

Pažyminys

Pažyminys – antrininkė sakinio dalis, kuri jungiama prie daiktavardžiu reiškiamos sakinio dalies ir žymi daikto požymį bei atsako į klausimus *koks? kokia? kuris? kuri? kelintas? kelinta? kieno?* Pažyminys apibūdina daiktavardžiais reiškiamas sakinio dalis: veiksnį, papildinį, kai kurias aplinkybes. *Skrenda naktis pro banguojantį debesį. Kokį debesį? – banguojantį. Šiltoje pastogėje buvo šalta. Kokioje pastogėje? – šiltoje.* Pagrindinė kalbos dalis, kuria reiškiamas pažyminys, yra būdvardis. Be to, pažyminiu dažnai gali eiti daiktavardis, įvardis, skaitvardis, dalyvis.

Vienarūšės sakinio dalys

Sakinio dalys, atsakančios į tą patį klausimą ir susijusios su kuria nors viena sakinio dalimi, yra vienaarūšės sakinio dalys. Vienarūšių gali būti veiksmų, tarinių, papildinių, pažyminių, aplinkybių. *Senas laikrodys skaičiavo sekundes, minutes, valandas. Ką skaičiavo? – sekundes, minutes, valandas – vienaarūšiai papildiniai čia valdomi tarinio skaičiavo. Jonas arė ir akėjo kiauras dienas. Ką veikė Jonas? – arė ir akėjo – vienaarūšiai tariniai arė, akėjo tarpusavio sąsajos ryšiu susiję su veiksmu Jonas. Povilas nuėjo iki daržinės, atidarė duris ir pasižiūrėjo į vidų. Ką veikė Povilas? – nuėjo, atidarė ir pasižiūrėjo – vienaarūšiai tariniai nuėjo, atidarė, pasižiūrėjo tarpusavio sąsajos ryšiu yra susiję su veiksmu Povilas.*

Ilgai dulkė smulkus, įkyrus lietus. Koks lietus? – smulkus, įkyrus – vienuodžiai pažyminiai smulkus, įkyrus apibūdina veiksnį lietus ir yra su juo suderinti.

Sakinio dalys, atsakančios į tą patį klausimą, bet priklausančios ne tai pačiai sakinio daliai, nėra vienuodžios. Antai sakinyje *Mokyklos kieme stovėjo muziejaus autobusas* yra du nederinamieji pažyminiai (*mokyklos, muziejaus*), atsakantys į tą patį klausimą (kieno?), bet pirmasis priklauso vietos aplinkybei *kieme*, o antrasis – veiksmui *autobusas*. Vienuodžėmis sakinio dalimis nelaikomos ir tikslinamosios aplinkybės. *Kitoje ežero pusėje, ant kalvos, taip pat stovėjo trobelė. Vidudienį, per pačią kaitrą, prie upės atskubėjo du berniukai.*

Vienuodžės sakinio dalys viena su kita gali būti jungiamos sujungiamaisiais jungtukais *ir, o, bet, tačiau, ar, arba, bei, nei* ir kt. Norint paryškinti sakinio dalių vienuodžiškumą, kai kurie jungtukai kartojami prieš kiekvieną vienuodžę sakinio dalį. *Visi staiga pamiršo ir liūdesį, ir skausmą. Nei į kairę, nei į dešinę nebuvo jokio kelio.*

Kreipinys

Žodis arba žodžių junginys, kuriuo kreipiamės į asmenį ar daiktą, vadinasi kreipinys. Kreipiniai reiškiami daiktavardžio šauksmininku. Jie gali būti išplėsti derinamaisiais ir nederinamaisiais pažyminiais, priedėliu. *Kas tu esi, žmogau, ir kur tu keliauji? Ei, žemėtos šaknys, kaip tamsoj jūs matot? Kur skubi, paklydęs laive?* Kreipinys gali būti išreikštas ir daiktavardiškai pavartotu įvardžiuotiniu būdvardžiu. *Brangioji, tu esi angelas.*

Kreipinys gali būti sakinio pradžioje, viduryje ir gale. Kreipiniu ne tik kreipiamės į asmenį ar daiktą, bet dažnai pasakome ir savo požiūrį į jį. Mažybiniais, maloniniais daiktavardžiais išreikšti kreipiniai rodo, kad asmenys, daiktai, į kuriuos asmuo kreipiasi, yra jam artimi, brangūs. O menkinamąją ar niekinamąją reikšmę turinčiais daiktavardžiais kreipiamasi į tuos, kurie neigiamai vertinami. *Dukryte, eik į savo kambarį ir ruošk pamokas. Tu, nenaudėli, dėl ko taip iškeli nosį? Tylėk, gyvatės liežuvi!*

Kreipiniai sakinyje skiriami dažniausiai kableliais.

Įterpiniai

Žodžiai ir sakiniai, kuriais reiškiamas autoriaus požiūris į sakomą dalyką ir pateikiama su sakinio turiniu susijusių papildomų pastabų, vadinasi įterpiniai. Įterpiniais dažniausiai eina šie žodžiai ir posakiai: *be abejo, žinoma, rodos, matyt(i), žodžiu, mūsų nuomone, mano galva, anot tėvo, pasak radijo, laimei, mūsų džiaugsmui, deja, atvirai kalbant, pavyzdžiui, vadinasi, kaip žinote, kaip minėta* ir kt. Įterpiniai su kitais sakinio žodžiais, kaip jau buvo minėta, nėra susiję klausimais, t. y. gramatiškai, todėl nelaikomi sakinio dalimis.

Įterpiniai gali reikšti:

- autoriaus įsitikinimą (*aišku, savaime aišku, aiškus daiktas, be abejo, suprantama, teisybė...*), abejojimą ar spėjimą (*rodos, atrodo, matyt(i), regis, galimas daiktas, ko gero...*):
- minčių šaltinį (*anot jo, mūsų duomenimis, mano nuomone, mano galva, pasak žvejų, kaip rašė laikraščiai...*):
- teiginių eilę ir tarpusavio santykį, išvadą (*pirma, antra, trečia, be to, atvirkščiai, pavyzdžiui, vadinasi...*):
- emocinį reagavimą (*laimei, mūsų džiaugsmui, nelaimėi, deja...*):
- papildomą pastabą: *Staiga kažkoks vaikas (jis buvo nuo manęs per penketą žingsnių) atsigręžė, ištiesė ranką ir, rodydamas pirštu į mane, suriko.*

Įterpiniai turi savitą intonaciją – jie sakomi kiek greitesniu tempu negu kiti sakinio žodžiai ir išskiriami pauzėmis. Rašant įterpiniai paprastai išskiriami kableliais. Jei įterpiniais reiškiamos papildomos pastabos, jie gali būti skiriami skliausteliais, brūkšniais.

Įsidėmėtina, kad įterpiniais nelaikomi ir jokiais ženklais neišskiriami žodžiai *tikrai, tikriausiai, greičiausiai, paprastai, apskritai, esą, pirmiausia, visų pirma, galbūt, turbūt, berods, mat, būtent, antai, taigi, štai, anaipatol, atseit, destis, gal, iš esmės, iš principo, iš tiesų, mat, maždaug, pagaliau, palyginti, rasi, rasit, šiaip, taip pat, tarytum, toli gražu, tuo tarpu, vargu ar, veikiausiai, vis dėlto...*

Sudėtinis sakiny

Sakinys, turintis du ar kelis gramatinius centrus, yra sudėtinis sakiny. *Ore lekiojo snaigės, ir šaltas vėjas skverbėsi už apykaklės. Paskui Giedrius paprašė, kad Mikas pakalbintų RaseLę. Sugirgždėjo durys, padvelkė lauko šaltis, į pirkių įžengė grįžusi mama.*

Vientisiniai sakiniai	Sudėtiniai sakiniai
Nuo ežero papūtė šalto oro srovė. Pievoje krito gaili rasa.	Nuo ežero papūtė šalto oro srovė, ir pievoje krito gaili rasa.
Upė buvo atslūgusi į savo vagą. Slėsumose tebetelkšojo vanduo.	Upė buvo atslūgusi į savo vagą, tačiau slėsumose tebetelkšojo vanduo.
Ateidavo ilgos rudens ir žiemos naktys. Aš dažnai sapnuodavau tą tolimą ežerą.	Ateidavo ilgos rudens ir žiemos naktys, aš dažnai sapnuodavau tą tolimą ežerą.
Užsnūdo vėjas. Nustojo šlamėti rugiai.	Užsnūdo vėjas, nustojo šlamėti rugiai.

Dialogas

Dviejų ar daugiau asmenų pokalbis vadinasi dialogas.

Merginos kartais šaukdavo kupriukui:

– *Martynai, kada mane vesi?*

– *Kad jau turiu merguželę...*

– *Kokią, kokią? – klausdavo.*

Kupriukas parodydavo į savo smukelę ir, priglaudęs ją prie smakro, imdavo čirpinti. (P. Cvirka)

Dialoge ne kiekvienu atveju tiesioginei kalbai reikia autoriaus žodžių – kas kokius žodžius sako, matyti iš paties pokalbio. Dialoguose dažnai vartojami nepilnieji sakiniai, nes jų turinys ir taip aiškus iš kitų sakinių.

Kaip gera eiti ankstyvą pavasarį bundančiais laukais ir takais, kai yra kas tave supranta, kas tave myli! Joniukas – laimingiausias pasaulyje vaikas.

– *Tetulyte, ar tu laiminga?*

– *O kaipgi, kurmiuk? Laiminga.*

– *Ar labai?*

– *Labai.*

– *Sakyk – labai labai labai...*

– *Labai labai.*

– *O kodėl? – klatingai, gudriai šypsodamas klausia jis ir jaučia, kad tą klastą, tą gudrumą niekas kitas, tik jis vienas sugaus.*

– *Todėl, kiškuti, kad tu esi šalia manęs. (J. Mikelinckas)*

Didžiosios raidės

Sakinio pradžioje

1. Didžiąja raide pradedamas pirmasis teksto ir pirmasis kiekvieno sakinio žodis po taško, šauktuko, klaustuko ir daugtaškio, kuriais baigiasi pirmesnis sakiny. *Naktis tamsi. Elektra jau užgesusi.*

2. Po dvitaškio didžiąja raide pradedama tiesioginė kalba ir cituojamo sakinio pirmasis žodis.

Gruodžio 24 d. atviruke rašoma: „Nuoširdžiai dėkoju už atsiųstas man ir institutui knygas!“

Pastaba. Po šauktuko, klaustuko ar daugtaškio, kuriais baigiasi tiesioginė kalba, pirmasis autoriaus žodis pradedamas mažąja raide. *„Kur keliausi?“ – paklausiai draugą. .*

Asmenų, gyvūnų ir gamtos daiktų vardai

1. Žmonių vardai, pavardės, slapyvardžiai rašomi didžiąja raide: Jonas, Birutė, Vaižgantas, Pelenė,

2. Individualūs dievų, religinių ir mitologinių būtybių vardai rašomi didžiąja raide: *Dievas, Alachas, Mahometas, Medeinė, Apolonas, Venera, Jupiteris; Dievas Tėvas, Jėzus Kristus.*

Bendriniai mitologinių ir religinių būtybių vardai rašomi mažąja raide: *angelas, laumė, kaukas, deivė.*

Mažąją raide rašomas ir bendrinis žodis dievas. *Dešimt Dievo įsakymų, bet: Neturėk kitų dievų...*

3. Gyvulių, paukščių, medžių ir negyvų gamtos daiktų tikriniai vardai rašomi didžiąja raide: *Sartis, Žvairiukas, Kuodutė, Baublys, Puntukas. Susitarė Vanduo su Moliu... ir išdaigino – Ažuolą.*

Astronominių ir geografinių objektų pavadinimai

1. Planetų, žvaigždžių ir kitų astronominių kūnų vardai rašomi didžiąja raide: *Marsas, Saturnas, Jupiteris, Venera*. Jei pavadinimas susideda iš kelių žodžių, visi jie rašomi didžiąja raide, išskyrus tuos, kurie reiškia bendrinį dangaus kūno pavadinimą (žvaigždė, žvaigždynas ir pan.): *Paukščių Takas, Didieji Grižulo Ratai*, bet: *Gulbės žvaigždynas*. Žodžiai *Saulė, Mėnulis, Žemė* rašomi didžiąja raide, kai reiškia astronominius dangaus kūnus. *Žemė su savo palydovu Mėnuliu skrieja aplink Saulę*. Kitais atvejais žodžiai *saulė, mėnulis ir žemė* rašomi mažąja raide. *Saulė nusileido, mėnulis patekėjo*.

2. Tikriniai geografinių ir administracinių objektų pavadinimai rašomi didžiąja raide. Jei pavadinimas susideda iš kelių žodžių, visi jie rašomi didžiąja raide, išskyrus tuos, kurie reiškia bendrinį objekto vardą (*vandenynas, jūra, kalnas, miestas, kaimas* ir pan.). Didžiąja raide rašomi:

a) žemynų, vandenynų, jūrų, upių, ežerų, kalnų ir kitų geografinių objektų pavadinimai: *Europa, Arktis, Okeanija* (salos), *Atlantas* (vandenynas), *Baltija* (jūra), *Nemunas, Mastis* (ežeras), *Alpės*

b) miestų, kaimų ir kitų gyvenamųjų vietų pavadinimai: *Vilnius, Paryžius; Naujoji Vilnia*,

c) valstybių, šalių ir kitų administracinių vienetų pavadinimai: *Indija, Suomija; Lietuvos Respublika*, Pasaulio šalių pavadinimai *rytai, vakarai, šiaurė, pietūs* rašomi mažąja raide, bet šie žodžiai rašomi didžiąja raide, kai reiškia teritorijų pavadinimus: *Tolimieji Rytai, Pietų Amerika, Vakarų Europa*

Daiktavardis

Daiktavardis yra kalbos dalis, kuri pasako daikto vardą ir atsako į klausimą *kas tai?*

Daiktavardis kaitomas linksniais, skaičiais ir yra vyriškosios arba moteriškosios giminės.

Daiktavardžiai - daiktų, gyvų būtybių ir įvairių reiškinių pavadinimai (*žemė, pušis, akmuo, upė, skruzdėlė, žvirblis, arklys, mergaitė, senelis, gaisras, griaustinis, vakaras*).

Konkrečiaisiais daiktavardžiais vadinami daiktavardžiai, reiškiantys įvairius daiktus, gyvas būtybes, reiškinius (*namas, stalas, knyga, pieštukas, brolis, sesuo, lydeka, diena, naktis, pavasaris*).

Abstraktieji daiktavardžiai yra tie, kuriais pavadinami ne konkretūs daiktai, o sąvokos, veiksmi, būsenos ir požymiai (*drąsa, garbė, ilgesys, nuovargis, bėgimas, grožybė, ramumas, atostogos, kautynės*).

Kitu požiūriu daiktavardžiai skirstomi į bendrinius ir tikrinius.

Bendrinis daiktavardis reiškia daiktą kaip tokių pat daiktų visumos atstovą. Pvz., *miestas* žymi tai, kas bendra visiems miestams, o *Vilnius* – unikalus miestas, Lietuvos sostinė. Bendriniai daiktavardžiai – tai apibendrinti vienu ar kelių daiktų, gyvų padarų ar reiškinų pavadinimai (*akmuo, džiaugsmas, gėlė, poetas, šuo, žemė, meilė, žaibas*).

Tikriniais daiktavardžiais vadiname tuos daiktavardžius, kurie reiškia daikto, asmens ar dalyko vardą, skiriančią tą daiktą, asmenį ar dalyką nuo kitų tos pačios rūšies daiktų, asmenų ar dalykų. Tikriniai daiktavardžiai rašomi didžiąja raide. Tikriniai daiktavardžiai – individualūs miestų, upių, ežerų, kalnų, dangaus kūnų, žmonių ir kt. vardai.

Daiktavardžių skaičiai

Daiktavardžių galūnių keitimas – tai jų kaitymas. Daiktavardžiai turi du skaičius – **vienaskaitą** ir **daugiskaitą**. Yra daiktavardžių, kurių vartojama tik vienaskaita. Tai **vienaskaitiniai**. Jais reiškiami daiktai nėra skaičiuojami. Pvz.: *pienas, auksas, gripas, kūryba...* Kai kurių daiktavardžių vartojama tik daugiskaita. Tai **daugiskaitiniai**. Jais reiškiami daiktai taip pat nėra skaičiuojami. Pvz.: *lubos, miltai, lašiniai, kelnės, akėčios, akiniai, girnos, kailiniai, žirklys, smegenys, žiotys*). Jie skaičiais nekaitomi. *Medžiagų pavadinimai* yra tokie daiktavardžiai, kurie reiškia tam tikrą vientisą medžiagą. Tai tokie daiktavardžiai, kaip *auksas, sidabras, plienas, nafta, žibalas, deguonis, pienas, sviestas, grietinė, miltai, pelenai, sakai, smėlis*. Medžiagų pavadinimai skaičiais nekaitomi. Jie turi arba tik vienaskaitos (*auksas, sidabras, smėlis, grietinė*), arba tik daugiskaitos formą (*miltai, dujos, klizai*).

Daiktavardžių giminės

Yra dvi daiktavardžių giminės: **vyriškoji ir moteriškoji**. Daiktavardžiai, kuriems tinka žodelis *tas*, yra vyriškosios giminės, o kuriems tinka žodelis *ta*, yra moteriškosios. **Vyr. g.:** *stalas, laikrodis, langas, namas, kelias, suolas, takas, sapnas, vardas, vaikas...* **Mot. g.:** *lenta, gėlė, kėdė, mašina, moteris, pavardė, svajonė, grindys, mintis...*

Lietuvių kalboje yra daiktavardžių, kurių giminė gali būti arba vyriška, arba moteriška todėl, kad jie įvardija arba vyriškosios, arba moteriškosios giminės asmenis, pvz.: naktibalda, nenuorama, elgeta, vėpla... Dažniausiai jie turi menkinamąją reikšmę ir galūnę *-a*.

Daiktavardžių linksniai ir klausimai

Daiktavardžiai kaitomi linksniais. Linksnių yra septyni:

Vardininkas	kas?	(V. kas?, vard.)
Kilmininkas	ko?	(K. ko?, kilm.)
Naudininkas	kam?	(N. kam?, naud.)
Galininkas	ką?	(G. ką?, gal.)
Įnagininkas	kuo?	(Įn. kuo?, įn.)
Vietininkas	kur? kame?	(Vt. kur? kame?, viet.)
Šauksmininkas	–	(Š. –, šauksm.)

Daiktavardžių kaitymas linksniais vadinasi **linksniavimas**.

Vienaskaita

V. kas? mokinys, duktė.
K. ko? mokinio, dukters.
N. kam? mokiniui, dukteriai.
G. ką? mokinį, dukterį.
Įn. kuo? mokiniu, dukteria.
Vt. kur? kame? mokinyje, dukteryje.
Š. – mokiny, dukterie.

Daugiskaita

V. kas? mokiniai, dukterys.
K. ko? mokinių, dukterų.
N. kam? mokiniams, dukterims.
G. ką? mokinius, dukteris.
Įn. kuo? mokiniais, dukterimis.
Vt. kur? kame? mokiniuose, dukteryse.
Š. – mokiniai, dukterys.

Kai kurių linksnių galūnių rašyba

1. Vienaskaitos galininko ir daugiskaitos kilmininko galūnėse rašome nosines raides. Pvz.: *knygą, mokinį, sūnų; eglį, gyvulį, paukščį...*

Įsidėmėti! Nosinės raidės niekada nerašome **naudininko, vietininko ir šauksmininko galūnėse**.

2. Ir vienaskaitos, ir daugiskaitos vietininko galūnė baigiasi *-e*: *medyje, pušyje, eglėje, keliuose*

Vyriškosios giminės daiktavardžių daugiskaitos vietininko galūnė yra *-uose*, moteriškosios giminės daiktavardžių *-ose*. Pvz.: *miškas – miškuose, ranka – rankose...*

3. Jei vardininko galūnė *ė*, tai kur kitų linksnių galūnėse girdime *e*, ten ir rašome *e*, o jei vardininko galūnė kitokia (*-as, -is, -ys, -us, -a, -i, -uo*) – rašome *-ia* arba *-iai*. *Lėlė – lėlei, lėlė, lėle, lėles; varlė – varlei, varlę, varle, varles; sesuo – seseriai, seseria; Išimtis. Duktė – dukteriai, dukteria.*

Įsidėmėkite. Įvairių knygų, žurnalų, laikraščių, kino filmų, įmonių, mašinų ir kiti pavadinimai rašomi ne tik didžiąja raide, bet ir išskiriami kabutėmis. Pvz.: „*Užburta karalystė*“, „*Brisiaus galas*“, „*Lietuvos aidas*“, *gamykla*, „*Verpstat*“, „*Žinijos*“ *draugija*, „*Žalgirio*“ *stadionas*, *šaldytuvas*, „*Snaigė*“ ir kt.

Būdvardis

Būdvardis yra kalbos dalis, kuri žymi ypatybę ir atsako į klausimus *koks? kokia? kokie? kokios?* Aukštas status kalnas; tvirtas, tuščias, stiklinis, storas butelis; giedras, žydras, tamsus, saulėtas, šviesus dangus; graži, kvapni, gležna, raudona gėlė...

Būdvardžiai gali reikšti spalvą (*geltonas, žalias*); formą (*apvalus, pailga*); skonį (*sūrus, saldi*); medžiagą, iš kurios daiktas padarytas (*medinis, varinis*); išorines ypatybes (*aukštas, liekna*); vidines ypatybes (*gudrus, draugiška*); įvairias kitas ypatybes (*ankstyvas, bendras, sunkus*).

Būdvardžiai kaitomi giminėmis (*baltas – balta*), skaičiais (*baltas – balti*) ir linksniais (*tvarkingas, tvarkingo, tvarkingam, tvarkingą, tvarkingu, tvarkingame*).

Būdvardis žodžių junginyje ir sakinyje derinamas su daiktavardžiu gimine, skaičiumi ir linksniu. Storas qžuolas, storo qžuolo, storam qžuolui, storą qžuolą... Aukšta pušis, aukštos pušies, aukštai pušiai, aukštą pušį...

Būdvardžių skaičiai

Būdvardžių, kaip daiktavardžių, yra du skaičiai: **vienaskaita** ir **daugiskaita**. *Gražus – gražūs, saldus – saldūs, puikus – puikūs, tylus – tylūs, didelis – dideli, švelni – švelnios*... Jei būdvardis yra vienaskaitos, tai vardininke rašome **-us** (koks?), o jei daugiskaitos, vardininke rašome **-ūs** (kokie?).

Būdvardžių giminės

Būdvardžiai gali būti **vyrishkosios** ir **moterishkosios** giminės. *Baltas – balta, stropus – stropi, tvarkingas – tvarkinga, aukštas – aukšta, šaltas – šalta...*

Būdvardžiai gali būti ir **bevardės** giminės. Bevardės giminės būdvardžiai rodo nuo daikto atsietą ypatybę. *Čia vėsu. Ten gera gyventi*. Bevardės giminės būdvardžiai nelinksniuojami ir su daiktavardžiais nederinami nei gimine, nei skaičiumi, nei linksniu, todėl jų galūnėse niekada nerašome nosinių raidžių. *Jis šilta ir šalta matęs. Jie yra pikta sumanę prieš mus visus. Laukiame, kol naujoji valdžia mums atneš kažką nauja.*

Įvardžiuotiniai būdvardžiai

Būdvardžiai gali būti paprastieji (*baltas, balta, drąsus, drąsi*) ir įvardžiuotiniai (*baltasis, baltoji, drąsasis, drąsioji*). **Įvardžiuotiniai būdvardžiai išskiria daiktą iš kitų tos pačios rūšies daiktų arba vieną daiktą rūši iš kitų rūšių**. Kartais įvardžiuotiniai būdvardžiai tik pabrėžia žinomą daikto ypatybę.

Įvardžiuotiniai būdvardžiai yra susidarę, paprastiesiems būdvardžiams susiliejus su įvardžiais *jis, ji*. Tačiau daugelio linksnių darybos taip paprastai negalima paaiškinti. *gero+jo = gerojo; gerą+jį = gerąjį; gerų+jų = gerųjų*

Būdvardžių laipsniai

Būdvardžių formos, kurios rodo skirtingą tos pačios ypatybės kiekį, vadinamos **būdvardžių laipsniais**. Būdvardžiai, reiškiantys tokias ypatybes, kurių daiktai negali turėti didesnio ar mažesnio kiekio, laipsnių neturi: *medinis, basas, pėsčias, batuosas, mėsishkas*.

Laipsniai	Ką jie rodo	Pavyzdžiai
Nelyginamasis	Daikto ypatybę be jokio lyginimo.	<i>geras, gera</i>
Aukštėlesnysis	Didesnį negu nelyginamojo laipsnio ypatybės kiekį ir mažesnį negu aukštesniojo laipsnio	<i>gerėlesnis, gerėlesnė</i>
Aukštesnysis	Vieno daikto didesnį ypatybės kiekį negu kito daikto tos pačios ypatybės.	<i>geresnis, geresnė</i>
Aukščiausiasis	Vieno daikto iš kelių lyginamų daiktų didžiausią kurios nors ypatybės kiekį.	<i>geriausias, geriausia</i>
Visų aukščiausiasis	Patį didžiausią, koks gali būti, daikto ypatybės kiekį.	<i>pats geriausias visų geriausia</i>

Būdvardžių priesagų –otas, -ota, -uotas, -uota rašyba

Jei būdvardis padarytas iš moteriškosios giminės daiktavardžio, tai turės priesagą -otas, -ota; o jei padarytas iš vyriškosios giminės – turės priesagą -uotas, -uota.

Barzdotas iš *barzda*,

kuprotas iš *kupra*,

šakotas iš *šaka*.

Taukuotas iš *taukai*,

spygliuotas iš *spygliai*,

muiluotas iš *muilas*.

Bet:

pilvas – *pilvotas, pilvota*;

augalas – *augalotas, augalota*;

kreida – *kreiduotas, kreiduota*;

tešla – *tešluotas, tešluota*.

Veiksmažodis

Veiksmažodis yra kalbos dalis, kuri reiškia daikto veiksmą ir atsako į klausimus ką veikia? ką veikė? ką veikdavo? ką veiks? arba kas vyksta, darosi, atsitinka? *Sninga, važiuoja, dainuoja; žaidė, keliavo, dejavo; bėgdavo, šaukdavo, skaitydavo; rašys, stums, skris...*

Veiksmažodžiai kaitomi asmenimis, laikais, skaičiais, nuosakomis.

Veiksmažodis turi tris nuosakas: **tiesioginę** (*valgo, valgė, valgydavo, valgys*), kuri nusako iš tikrųjų vykstantį veiksmą; **tariamąją** (*valgyčiau, valgytų*), reiškiančią galimą veiksmą, kuris vyktų, jei būtų tam tikra sąlyga; **liepiamąją** (*valgyk*), kuri reiškia liepimą, raginimą. Tariamoji ir liepiamoji nuosakos laikų neturi.

Veiksmažodis turi **pagrindines** formas, iš kurių daromos **išvestinės**. Pagrindinės veiksmažodžio formos yra trys: bendratis, esamojo laiko ir būtojo kartinio laiko III asmuo (*skaityti, skaito, skaitė; kelti, kelia, kėlė*). Išvestinės veiksmažodžio formos yra būtasis dažninis ir būsimasis laikas, tariamoji ir liepiamoji-geidžiamoji nuosaka, dalyviai, padalyviai, pusdalyviai, būdiniai ir siekiniai.

Veiksmažodžiai kartais gali turėti sangrąžos dalelytę *-si (-s)*. Tada jie vadinami **sangrąžiniais**. Pvz.: *prausiasi, rengiasi, pasidžiaugia*. Sangrąžiniai veiksmažodžiai dažniausiai pasako tokį veiksmą, kuris taikomas sau pačiam (*šukuojasi, prausiasi, nešasi, perkasi...*), tarpusavio veiksmą (*stumdosi, varžosi*)

Priešdėliniai veiksmažodžiai sangrąžos dalelytę turi po priešdėlio: *pasirašyti, atsistoti*. Nepriešdėlinių veiksmažodžių sangrąžos dalelytė yra žodžio gale: *juokiasi, giriasi, kelsis*.

Veiksmažodžiai gali būti ir **beasmeniai** (*maudžia, temsta*). Jie turi tik trečiojo asmens formą ir nežymi jokio asmens. Jie kaitomi laikais (*aušta, aušo, aušdavo, auš; rūpi, rūpėjo, rūpėdavo, rūpės*). Beasmeniai veiksmažodžiai reiškia savaime vykstantį veiksmą.

Veiksmažodžių asmenys ir skaičiai

Veiksmažodžių kaitymas asmenimis, nuosakomis, laikais ir skaičiais yra asmenavimas. Žodžiai **aš, tu, jis, ji, mes, jūs, jie, jos** rodo, įvardija asmenį. Jie vadinami asmeniniais įvardžiais. Veiksmažodžių yra du skaičiai – vienaskaita ir daugiskaita – ir trys asmenys. Veiksmažodžių galūnės rodo jų asmenį ir skaičių.

Vienaskaita

Aš (I asmuo) dainuoju.

Tu (II asmuo) dainuoji.

Jis, ji (III asmuo) dainuoja.

Daugiskaita

Mes (I asmuo) dainuojame.

Jūs (II asmuo) dainuojate.

Jie, jos (III asmuo) dainuoja.

Veiksmažodžių laikai

Veiksmažodžiai turi keturis laikus: esamąjį laiką, būtajį kartinį laiką, būtajį dažninį laiką ir būsimąjį laiką.

Esamasis laikas (dabartis)

Esamasis laikas rodo, kad veiksmas vyksta dabar, šiuo metu. *Rašo, stovi, neša, žaidžia, snūduriuoja*

Esamojo laiko veiksmažodžių daugiskaitos pirmojo ir antrojo asmens galūnės po minkštojo priebalsio yra *-iame, -iate* (*Verkiame, laužiame, šaukiame, plaukiame; verkiate, laužiate, šaukiate, plaukiate*)

Būtaasis kartinis laikas (praeitis)

Būtojo kartinio laiko veiksmažodžiai rodo praeityje vieną kartą vykusį veiksma. *Stovėjo, važiavo, keliavo, šuoliavo, dejavo, lingavo, žydėjo, verkšlėno...* Jei būtojo kartinio laiko trečiojo asmens galūnė yra *-o*, tai vienaskaitos antrojo asmens galūnė *-ai*, o jei būtojo kartinio laiko trečiojo asmens galūnė *-ė*, tai vienaskaitos antrojo asmens galūnė *-ei*. *Ėjo –ėjai; jojo –jojai; kapojo –kapojai, traukė –traukei; šaukė –šaukei; vedė –vedei*

Būtaasis dažninis laikas (praeitis)

Būtojo dažninio laiko veiksmažodžiai rodo praeityje dažnai vykusį veiksma. Tai išvestinė forma, daroma iš bendraties kamieno, priesagos *-dav-* ir asmenų galūnių. *Kašdavo, rašdavo, rišdavo, žaisdavo, nešdavo, megzdavo, švilpdavo, dirbdavo, lipdavo, ruošdavo...*

Būsimasis laikas (ateitis)

Būsimasis laikas rodo, kad veiksma vyks ateityje. Tai išvestinė forma, daroma iš bendraties kamieno, priesagos *-s-*, *-si-* ir asmenų galūnių. Trečias asmuo galūnių neturi (šauks, važiuos). *Lauksiu, brisi, keps, kausime, stumsite, trauks, mesiu, neši, kas, žiūrėsime, skaitysite, rašy*

Būsimojo laiko veiksmažodžių rašyba

Paskutinė būsimojo laiko veiksmažodžio priebalsė rašoma taip, kaip tariama: *s* arba *š* *Veš, droši, ūš, megs, zirs, dūgs, regs, grimsi...*

Dviskiemenių veiksmažodžių, kurių bendratis baigiasi *-yti, -(i)ūti*, būsimojo laiko trečiojo asmens šaknies balsiai *-y-* ir *-ū-* **sutrupėja** *Lyti – lis; gyti – gis; būti – bus; džiūti – džius; užgriūti – užgrius Išimtyš. Siūti – siūs, vyti – vys.*

Kiti veiksmažodžiai būsimojo laiko trečiajame asmenyje išlaiko bendraties balsę (*-i-* arba *-y-*, *-u-* ar *-ū-*).

Dygti – dygs; rūgti – rūgs; plyšti – plyš; slysti – slys...

Įsidėmėti! Balsė *e* rašoma visų laikų daugiskaitos pirmojo ir antrojo asmens galūnėse (*-me, -te*). *Dirbame, dirbate; dirbome, dirbote; dirbdavome, dirbdavote; dirbsime, dirbsite...*

Bendratis (veiksma pavadinimas)

Bendratis yra veiksmažodžio forma, kuri reiškia tik bendrą veiksma pavadinimą, nerodo laiko, skaičiaus, asmens. Bendratis baigiama *-ti* *Eiti, rašyti, galvoti, stovėti, džiūti, nešti, traukti...*

Skaitvardis

Skaitvardis yra kalbos dalis, kuri žymi skaičių ar skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsako į klausimus *kiek? kelintas? kelinta? Ten buvo daugybė* (daiktavardis) *žmonių* ir *Ten buvo šimtas* (skaitvardis) *žmonių*. Skaitvardžiai, kurie pasako daiktų skaičių arba patį skaičių ir atsako į klausimą **kiek?**, yra **kiekiniai**.

vienas, du, trys, keturi, penki, šeši, septyni, aštuoni, devyni, dešimt, vienuolika, dvylika, trylika. Skaitvardžiai, kurie pasako skaičiuojamąją vietą eilėje ir atsako į klausimą **kelintas? kelinta?**, yra **kelintiniai**. *pirmas, antras, trečias, šimtas penkiasdešimt aštuntas...*

Į klausimą *kiek?* gali atsakyti ir kitų kalbos dalių žodžiai (*daug vyrų, maža naudos, keliolika dienų*). Iš kitų visų kiekybę reiškiančių žodžių skaitvardis reiškia tikslų skaičių.

Derinimas su daiktavardžiais

Skaitvardžiai dažniausiai vartojami su daiktavardžiais ir sudaro su jais žodžių junginį.

1. Vieni skaitvardžiai derinami su daiktavardžiais giminėmis, skaičiais ir linksniais. *keturi namai, septyni sėsiuviniai, trečias mokynys, penkerios durys...*

2. Kiti skaitvardžiai nederinami su daiktavardžiais, o reikalauja kilmininko: *dešimt (ko?) mokinių, vienuolika (ko?) arklų, šešetas (ko?) karių; pusantro (ko?) lito...*

Įvardis

Įvardis yra kalbos dalis, kuri nurodo daiktą, ypatybę arba skaičių, bet jų nepavadina.

Reikšti ir rodyti – ne tas pat. Pavyzdžiui, daiktavardis *vyras* reiškia vyriškosios lyties žmogų, nepriklausomai nuo kalbos situacijos, *medinis* reiškia „iš medžio“, taip pat nepriklausomai nuo situacijos. O įvardis *aš* reiškia kalbantįjį asmenį, priklausomai nuo situacijos. Kiekvienas žmogus, atsidūręs kalbėtojo vaidmenyje, save nurodo įvardžiu „aš“. Įvardis *toks* tinka rodyti bet kokiai daikto ypatybei. Tačiau tai nereiškia, kad įvardis tuščias žodis. Kiekvienas įvardis turi reikšmę, skiriančią jį nuo kitų įvardžių.

Įvardžių reikšminės grupės

Asmeniniai	Pagrindiniai	<i>aš, mes, tu, jūs, jis, ji, tamsta, pats, -i</i>	
	Sangražinis	<i>savęs</i>	
	Savybiniai	<i>manasis, -oji, tavasis, -oji, savasis, -oji, mūsų, -oji, jūsų, -oji; manas, -a, tavas, -a, savas, -a; maniškis, -ė, taviškis, -ė, saviškis, -ė, mūsųškis, -ė, jūsųškis, -ė</i>	
Parodomieji (apibrėžiamieji)		<i>tas, tas, šis, ši, šitas, -a, anas, -a; toks, -ia, šioks, -ia, šitoks, -ia, anoks, -ia; tas pats, ta pati, pats tas, pati ta</i>	
Klausiamieji bei santykiniai		<i>kas, koks, -ia, kuris, -i, katras, -a; keli, kelios, keleri, kelerios, kelintas, -a, keliolika, keletas</i>	
Neapibrėžiamieji	Nežymimieji	<i>kas, koks, -ia, kuris, -i, katras, -a, keli, kelios, keleri, kelerios, kelintas, -a, keletas, keliolika, keliasdešimt; kažkas, kažkoks, -ia, kažkuris, -i, kažkatras, -a, kaž(n) kas, kaž(n) koks, -ia, kaž(n) kuris, -i, kaž(n) katras, -a; kas nors, koks, -ia nors, kuris, -i nors, katras, -a nors; bet kas, bet koks, -ia, bet kuris, -i, bet katras, -a; kai kas, kai koks, -ia, kai kuris, -i, kai katras, -a; kas ne kas, kuris ne kuris, kuri ne kuri; vienas, -a, vienas kitas, viena kita, kitas, -a, toks, -ia, šis tas; šioks toks, šiokia tokia</i>	
	Atskiriamieji	<i>vienas, -a, kitas, -a, vienoks, -ia, kitoks, -ia, tam tikras, -a</i>	
	Apibendrinamieji	Teigiamieji	<i>visas, -a, visi, visos, visoks, -ia, abejetas, abu (abudu), abi (abidvi), abeji, abejos, kiekvienas, -a, kas „kiekvienas“, aliai vienas, -a, tūlas, -a, daug kas</i>
		Neigiamieji	<i>niekas, nė vienas, -a, joks, -ia, nė koks, -ia</i>
Pabrėžiamasis		<i>pats, -i</i>	

Asmeniniai įvardžiai

	Vienaskaita		Daugiskaita	
V.	<i>aš</i>	<i>tu</i>	<i>mes</i>	<i>jūs</i>
K	<i>manęs</i>	<i>tavęs</i>	<i>mūsų</i>	<i>jūsų</i>
N.	<i>man</i>	<i>tau</i>	<i>mums</i>	<i>jums</i>
G.	<i>mane</i>	<i>tave</i>	<i>mus</i>	<i>jus</i>
Įn.	<i>manimi</i>	<i>tavimi</i>	<i>mumis</i>	<i>jumis</i>
Vt	<i>manyje</i>	<i>tavyje</i>	<i>mumyse</i>	<i>jumyse</i>

	Vienaskaita		Daugiskaita	
V.	<i>jis</i>	<i>ji</i>	<i>jie</i>	<i>jos</i>
K	<i>jo</i>	<i>jos</i>	<i>jų</i>	<i>jų</i>
N.	<i>jam</i>	<i>jai</i>	<i>jiems</i>	<i>joms</i>
G.	<i>jį</i>	<i>ją</i>	<i>juos</i>	<i>jas</i>
Įn.	<i>juo</i>	<i>ja</i>	<i>jais</i>	<i>jomis</i>
Vt	<i>jame</i>	<i>joje</i>	<i>juose</i>	<i>jose</i>

Šauksmininko įvardžiai neturi.

Ne su įvardžiais visada rašome atskirai: *ne aš, ne tu, ne tas, ne kitas, ne visi, ne kažin kas...*

Prieveiksmis

Prieveiksmis yra nelinksniuojama ir neasmenuojama kalbos dalis, kuri paaiškina veiksmažodį arba būdvardį. Prieveiksmis žymi veiksmo aplinkybę arba ypatybės ypatybę. Žodis *prieveiksmis* sudarytas iš dviejų žodžių: prie ir veiksmas. *Šauniai, drąsiai, įkyriai, trumpai, skaudžiai, smagiai, aiškiai, kruopščiai, puikiai, jaukiai...*

Prieveiksmiai atsako į klausimus **kaip? kada? kur? kiek? keliese? kodėl?** Ir patys prieveiksmių klausimai yra prieveiksmiai. Dažniausiai prieveiksmiai aiškina asmenuojamąsias ir neasmenuojamąsias veiksmažodžių formas (*šauniai pasidarbavo, narsiai kovodami*), bet gali aiškinti ir būdvardžius (*labai skanus, tamsiai žalias*), kitus prieveiksmius (*labai gerai, visai arti*), kai kuriuos daiktavardžius (*pernai metais, visai vyras*). Sakiniuose prieveiksmiai eina įvairiomis aplinkybėmis.

Prieveiksmių skyriai

Pagal reikšmę prieveiksmiai skirstomi į šiuos skyrius:

Būdo prieveiksmiai atsako į klausimus **kaip? koku būdu?** ir dažniausiai aiškina įvairias veiksmažodžio formas – rodo, kaip vyksta ar atliekamas veiksmas. *Tiesiai, aiškiai, palengva, staiga, įstrižai, galvotrūkčiais, iš lėto, be galo, kitaip, visiškai...*

Kiekybės prieveiksmiai atsako į klausimus **kiek? kiek kartų? keliese?** ir parodo ar nusako kiekį. *Daug, trisysk, gana, dviese, keliese, užtektinai, tiek, šiek tiek...*

Vietos prieveiksmiai atsako į klausimus **kur? iš kur?** ir parodo arba nurodo vietą. *Toli, kairėn, netoliese, iš tolo, kur ne kur, namie, pasroviui, pakeliui, pavėjui, ten, visur...*

Laiko prieveiksmiai atsako į klausimus **kada? kuomet? kuriuo laiku? nuo kada? iki kada? kelintą kartą? kaip dažnai?** ir rodo veiksmo laiką. *Anuomet, anąkart, kasdien, iš mažens, kada ne kada, niekada, tada, visada, neilgam, nuolat, kada ne kada, nuo seno...*

Priežasties prieveiksmiais pasakome, **kodėl, dėl kurios priežasties** vyksta veiksmas. Jų yra visai nedaug. *Dėl ko, kažkodėl, tyčia, todėl, užtat, tyčiom, kažin kodėl...*

Yra ir tokių prieveiksmių, kuriems visai tinkamų klausimų nėra. Jie rodo veiksmo vietas, būdo ar laiko kitimą, ėjimą kuria nors linkme ir todėl vadinami **linkmės prieveiksmiais**. *Artyn, tolyn, rudeniop, žemyn, vakarop, galop...*

Prieveiksmių galo rašymas

1. Iš būdvardžių ir būdvardiškųjų žodžių sudaryti prieveiksmiai rašomi su -yn: *aukštyn, geryn, gudryn, sveikyn, pirmyn, artyn, tolyn* (iš *toli*).

2. Daiktavardinės kilmės prieveiksmiai ir vidaus einamieji vietininkai rašomi su -in: *priekin, šalin, širdin, tolin* (iš *tolis*).

3. Prieveiksmių aukščiausiojo laipsnio gale rašoma -iai: *geriausiai, gražiausiai, toliausiai, arčiausiai, daugiausiai, pirmiausiai, pirmučiausiai*. Tris pastaruosius prieveiksmius iš tradicijos galima rašyti ir su *-ia*: *daugiausia, pirmiausia, pirmučiausia*.

Pastaba. Nuo prieveiksmių skiriasi nederinamųjų formų (bevardės giminės) aukščiausiojo laipsnio būdvardžiai – jų galūnė visada yra *-ia*: *geriausia, gražiausia, lengviausia*

Prielinksnis

Prielinksnis yra nekaitoma kalbos dalis, kuri eina su linksniu ir parodo linksniuojamojo žodžio ryšį su kitais žodžiais.

Pats vienas prielinksnis paprastai nevartojamas; kartu su linksniu jis sudaro prielinksninę konstrukciją ir eina kokia nors sakinio dalimi, pvz.: *eina kur? – į mokyklą* (vietos aplinkybė); *šneka apie ką? – apie orą* (papildinys); *neatvyko kodėl? – dėl ligos* (priežasties aplinkybė).

Prielinksniai dažniausiai vartojami su trimis linksniais: kilmininku, galininku, įnagininku. Su vardininku, vietininku ir šauksmininku prielinksniai nevartojami.

Prielinksnis *lig* rašomas su *i*, o dalelytė *lyg* – su *y*, pvz.: *Lauksiu lig (iki) pietų. Bendrauju lyg (tartum) niekur nieko.*

Linksnis	Prielinksniai	Žodžių junginiai su prielinksniais
Kilmininkas	abipus, anapus, anot, ant, arti, arčiau, aukščiau, be, dėka, dėl, greta, iki, įkypai, įstrižai, iš, išilgai, kiaurai, kitapus, lig, ligi, link, netoli, nuo, pasak, pirma, pirmiau, po, prie, pusiau, skersai, skradžiai, šalia, šiapus, tarp, už, viduj, vidury, vietoj, virš, viršuj, viršum, žemiau	stovi <i>abipus</i> kelio, eina <i>be</i> kepurės, vargau <i>dėl</i> tavęs, dreba <i>nuo</i> šalčio, traukėsi <i>ligi</i> upės, laukė <i>iki</i> vakaro, ateis <i>po</i> pamokų, atsakinėja <i>prie</i> lentos, eina ežero <i>link</i> , gavo jo <i>dėka</i> , stovi <i>greta</i> tėvo, gyvena <i>šiapus</i> miško, laikė <i>už</i> rankos, ėjo <i>skersai</i> kelio
Galininkas	apie, aplink, į, įkypai, įstrižai, išilgai, kiaurai, pagal, palei, pas, paskui, per, po, prieš, priešais, pro, skradžiai, skersai, už	užtrukome <i>apie</i> valandą, skubu <i>į</i> klasę, eik <i>pagal</i> dirvą, gyvena <i>pas</i> tėvus, brido <i>per</i> upelį, ateik <i>prieš</i> vakarą, žiūrėjo <i>pro</i> langą, eina <i>paskui</i> jį, gavo <i>po</i> obuolį, žemesnis <i>už</i> tave, pasidalijo <i>po</i> tris
Įnagininkas	po, su, sulig, ties	stovi <i>po</i> stogu, kalbėjo <i>su</i> draugu, užaugo <i>sulig</i> stalu, sustojo <i>ties</i> vartais

Jungtukas

Jungtukas yra nekaitoma kalbos dalis, kuri jungia sakinio dalis arba sakinius. Dažniausiai vartojami šie jungtukai: *ir, bei, bet, o, tačiau, kad, jog, kai, kol, jei, jeigu, nes, kadangi, kaip, nors, ar, arba*

Jungtukai skirstomi į **sujungiamuosius** ir **prijungiamuosius**.

Jungtukai *ir, bei, o, bet, tačiau, arba, ar, todėl* yra **sujungiamieji**. Jie jungia vienuosį sakinio dalis arba sakinius. *Ji tylėjo, ir aš nieko nesakiau. Važiavome geru, bet kalnuotu vieškeliu.*

Sudedamieji jungtukai yra: *ir, ir... ir, bei, čia... čia, nei... nei, tai... tai, tiek... tiek* ir kt.

Priešpriešiniai jungtukai yra šie: *bet, bet vis dėlto, bet užtai, bet kad, ne tik.. bet (ir), ne tik kad... bet (ir), bet tik, o, o tačiau, užtai* ir kt.

Skiriamieji jungtukai: *ar, ar... ar, arba, arba... arba.*

Aiškinamieji (paremiamieji) jungtukai: *būtent, tai yra, kaip antai, destis, tai.*

Jungtukai *kad, jog, kai, kol, jei, jeigu, nes, kadangi, nors...* yra **prijungiamieji**. Jie prijungia priklausomus sakinius, kurie paprastai atsako į sakinio dalies klausimą. *Niekad nemaniau, kad galima taip pasiūlyti namų. Kai buvome maži, dažnai atbėgdavome čia pažaisti.*

Pagal tai, kokius šalutinius dėmenis jungia, jie skirstomi į laiko, priežasties, sąlygos, tikslo, nuolaidos ir lyginimo jungtukus.

Laiko reikšmės jungtukai yra šie: *kai, kada, kol, iki, ligi, vos, tik* ir kt.

Priežasties jungtukai yra: *nes, kadangi, kadangi... tai, dėl to kad.*

Sąlygos jungtukai yra *jei, jeigu.*

Tikslo jungtukai: *idant.*

Nuolaidos jungtukai: *nors (ir), nors... bet, nors... tačiau, tegul (ir)... bet, kad ir ir kt.*

Lyginamieji jungtukai: *kaip, lyg, tarytum, negu, juo... juo* ir kt.

Sudurtiniai žodžiai

Sudurtiniai žodžiai: *paukštgaudys, nusuktsprandis, šlapdriba, zuikbaravykis, puodkaitis, sausšala, puszuikis, šaukštdėžė, piktdagis, priešžiemis, šemmargas, švarraštis, puoddangtis, tarppirštis, pusseserė; juodaakis, ilgaausis, arkliaganys, darbastalis, darbymetis, darbovietė; šaltakraujis, šaltibarščiai, šaltymetis, dūmtraukis, aštuonmetis, pienburnis.*

Sudurtinių žodžių dėmenis jungia balsės a, ia, è, i, y, o, u, ū, pvz.: *aklavietė, gandrąlizdis, anapus; angliakasy, saldžiabalsis, trečiadienis; saulėtekis, žemėlapis; akivaizda, blaudzikaulis, žvakigalis, abipus; darbymetis, dailyraštis; dienovidis, ledonešis, galvotrūkčiais; galudienis, medunešis, siaurukalnė, tarpuragė; galvūgalis, kojūgalis. Jungiamosios balsės e nėra (yra tik ia).*

Nosinės balsės sudurtinio žodžio dėmenų nejungia, tačiau yra sudurtinių žodžių, kurių pirmasis dėmuo baigiasi nosine balse (kai jį sudaro nesutrupėjusi vienaskaitos galininko ar daugiskaitos kilmininko forma), pvz.: *anąsyk, kitąkart, šiomet, šiąnakt, pirmąkart.*

Antonimai

Tai žodžiai, turintys skirtingą garsinę struktūrą ir priešingas leksines reikšmes, pvz.: *baltas – juodas, didelis – mažas, draugas – priešas, arti – toli, girti – peikti*;

Antonimai gali būti **bendrašakniai** ir **nebendrašakniai**. Bendrašakniai, kurie turi bendras, vienodas šaknis ir jų priešingas reikšmes lemia įvairūs afiksai, pvz.: *darbas – nedarbas, laimė – nelaimė, atvykti – išvykti, protingas – beprotis*; Ypač daug bendrašaknių antonimų kalbose yra su neigiamaisiais priešdėliais, nes jie dažnai suteikia šakniai priešingą reikšmę. Tačiau ne visada neigiamąjį priešdėlį turintis žodis yra antonimas: antonimu jis tampa tik tuomet, kai pridėjus tokį priešdėlį atsiranda nauja savarankiška reikšmė. Pavyzdžiui, žodis *nešaltas* nėra *šalto* antonimas dėl to, kad „nešaltas“ nereiškia „šalto“ priešybės: „nešaltas“ gali būti ir „drungnas“, „truputį šaltas“ (*šalto* antonimas bus *karštas*). Tuo tarpu *darbas – nedarbas* bus antonimai, nes *nedarbas* su priešdėliu *ne-* įgyja naują priešingą reikšmę – „darbo nebuvimas“.

Žinoma, ne visi žodžiai gali turėti antonimų. Daugiausia jų turi būdvardžiai,rieveiskmiai, veiksmazodžiai, t. y. tie, kurie reiškia kokybę, požymį, būseną, veiksmą. Tiek lietuvių, tiek kitose kalbose neturi antonimų tokie žodžiai, kaip *langas, lova, šuo* ir pan.

Neretai pasitaiko antonimų tautosakoje – mįslėse, priežodžiuose, patarlėse: *Vasarą molis, žiemą brolis* (krosnis); *Juodos rankos – balta duona*; *Geriau po seno barzda nekaip po jauno lazda*; *Kai pinigai kalba, tuomet tiesa tyli*.

Sinonimai

Tai žodžiai, turintys vienodą arba artimą reikšmę, bet skirtingą garsinę struktūrą, pvz.: *draugas – bičiulis, karvelis – balandis, kiškis – zuikis, skatinti – raginti, stropus – uolus*.

Pagal kilmę sinonimai gali būti skirstomi į **vienakilmius** ir **įvairiakilmius**. Vienakilmiai bus tokie, kurie atsiradę vienos kalbos ribose (pvz., *arklys – žirgas – kuinas; eiti – kiūtinti – kūprinti – kerėplinti*), o įvairiakilmiai – atsiradę ne iš vienos kalbos (pvz. *charakteringas – būdingas, motoras – variklis* ir pan.). Vienakilmius sinonimus galima skirstyti į **bendrašaknius** (pvz., *žirgas – žirgelis – žirgužis – žirgužėlis, dirbti – dirbinėti*) ir **nebendrašaknius** (pvz., minėtieji *arklys – žirgas – kuinas, eiti – kiūtinti* ir pan.).

Sinonimais laikytini tikrai tai pačiai kalbos daliai priklausantys žodžiai, be to, tikrai tie, kurie turi tam tikrą bendrą reikšmės komponentą ir gali būti pakeisti tam tikrame kontekste vienas kita. Sakysim, *eiti, kiūtinti, kūprinti* bus sinonimai, nes visi jie yra veiksmazodžiai.

Sinonimų poras ir eiles gali sudaryti ne tik atskiri žodžiai, bet ir žodžiai su žodžių junginiais arba tik vieni žodžių junginiai, pvz.; *miegoti – knarkti – pūsti į akį; panašus – kaip iš akies įrauktas* (*luptas, plėštas*) – *kaip du vandens lašai; nekreipti dėmesio – pro ausis leisti*; Kai sinonimų poras sudaro frazeologiniai junginiai, tuomet turime **frazeologinius** sinonimus.

Sinonimai yra didelis kalbos turtas. Jie padeda šnekančiajam ar rašančiajam tiksliau išreikšti mintis, perteikti subtiliausias minties niuansus, išvengti monotoniškumo ir šablono. Sinonimai yra viena iš svarbiausių meninės raiškos priemonių tiek poezijos, tiek prozos kūrėjams.

Sinonimai : *eiti* ir *replioti, verkti* ir *žliumbti, žiūrėti* ir *spoksoti; gražus – puikus, palengva – pamažu, galvoti – mąstyti – protauti, darbas, triūsas, veikla; pykti, giežti, niršti, siusti, širsti, tūžti*.

Nosinių balsių rašyba

Žodžių šaknyse

1. Nosinės balsės rašomos žodžių šaknyje prieš s, kai a, e, i, u giminiškų žodžių šaknyse kaitaliojasi su an, en, in, un. *Lįsti – lindo, skęsti – skendo, skųsti – skundė, galąsti – galando, gręsti* (gremžti, skusti; kasyti) – *grendė, grįsti – grindė, ręsti – rentė, siųsti, siųstuvus – siuntė, išsigąsti, gąščioti, nuogąstauti, išgąstis – išsigando, Kęstutis, kęsti – kentė, švęsti – šventė, spręsti – sprendė, žįsti – žindo, spęsti – spendė, sklęsti – sklendė, spįsti* (pradėti šviesti), *spįsta – spindo, kąsti, kąščioti, kąsnoti, kąsnuoti, kąsnis – kando, bręsti – brendo, blęsti* (maišyti, plakti) – *blendė, mėsti – mentė* (maišyti; *ko nors ieškant, versti, jaukti*), *blįsti* (niauktis) – *blindo, mįslė – minti, ląsta, ląstelė, ląsteliena – lindo, pažįstamas – pažinti*.

2. Nosinės balsės a, e, i rašomos žodžių šaknyje prieš s, š, ž tada, kai giminiškų žodžių šaknyse kaitaliojasi tarpusavyje. *Drįsti, drąsa, drąsus, drąsuolis, drąsiai... Grįžti, grąža, grąžinti* (skolą), *grįžimas, grįžčioti, saulėgrąža, gręžti, grąžtas, gręžinys, gręžimas, Grįžulo ratai, grįžtė, grįžtuvės*,

sugrąžtai, atogrąža, grįžulas, grąžyti... Tęsti, tįsti, tįscioti, tįstelėti, tąsyti, tęsinys, tąsus, tįsoti (būti nusitęsusiam), ištįsėlis, tįsalas, tąsa, patąsa (bastūnas)...., tačiau tįsoti (gulėti). Mąstyti, mįslė, mąstymas, mąstytojas... Rąžytis, įsirežti, rąžymasis, rąžulys (ryt. rąžas)... Tręšti, trąšos, tręšimas... Rąstas, ręsti... Spąstai, spēsti... Skląstis, sklęsti... Brąsva, bręsti, bręslė (paukštis, griežlė)...

3. Nosinės *q, ę* rašomos šių veiksmažodžių tik esamojo laiko šaknyje; taip pat nosinės balsės rašomos ir išvestinių veiksmažodžio formų esamajame laike. *Bąla, sąla, šąla, gęsta, tręšta (pūva), šąšta, mąžta (mažėja), glęžta (vysta, silpsta), gvęra (genda), tęžta (šlampa; pasidaryti lepiam), žabąla (anka), kręšta (stingsta, džiūsta), nukąra (ima karėti, nukamba), sučęžta (ima čezėti), knęžta (dūžta), sąra (rudėja, skrenta), skąra (dryksta), kęra (lupasi), dvęra (gvęra), žąla (darosi žalias), klęra, sušląma (sušlamti, sušląma, sušlamo; bet sušlamėti, sušlama, sušlamėjo), sušnąra (sušnarti, sušnąra, sušnaro), glęra, kęžta (skursta, sūsta), smąla (smilksta), dvęsta (gęsta).*

4. Balsės *q, ę, į* rašomos daiktavardžių ir iš jų išvestų žodžių šaknyse. Jos ilgai tariamos tiek kirčiuotame, tiek ir nekirčiuotame skiemenyje. *Ąsotis, ąsa, beąsis, dviąsis, ąsoti (daryti ąsas)... Ažuolas, ažuolynas, ažuolinis... Įščios (vidus). Lęšis (augalas; gaubtas stiklas), lęšiukas, lęšienė (lęšių sriuba)... Vąšas (kablų), vąšelis, vąškaras (kibiro lankas)... Žąsis, žąsinas, žąsidė, žąsiena...*

Įsidėmėti.

1. Nosinių balsių nerašome veiksmažodžių šaknyse, kai jų balsių kaitos eilėje yra *ė*: *grasyti, graso, gresia – grėsė; draskyti, drasko, dreskia – drėskė; dvesia – dvėsė.*

2. Šaknis *ryž-* visada rašoma su *y*: *ryžtas, ryžtis, ryžtingas, pasiryžęs...*

3. Šaknies *mąst-* nepainioti su *mast-*:

mastas, mastelis, Masčio ežeras, mastyti (pinti, mesti audeklui siūlus; eiti dideliais žingsniais).

4. Antros taisyklės žodžių nepainioti su kitais žodžiais: *tesėti (žodį, turėti jėgų dirbti), tįsoti (gulėti, būti išsitęsusiam), gražinti (puošti), gryčia, įgrysta (įgristi, įgriso), tyžta (tižo), suyžta, ražiena.*

5. Šalia pirminių veiksmažodžių kalboje vartojami giminingi mišrieji veiksmažodžiai, tačiau esamojo laiko šaknies balsės skirtingos: *karoti, karo, karojo (kyboti, kaboti, kabėti); krešėti, kreša, krešėjo (tirštėti, stingti); kežėti, keža, kežėjo (labai pamažu, skurdžiai, nusususiai augti); težėti, teža, težėjo (tižti, šlapti, varvėti).*

6. Ketvirtos taisyklės žodžių nepainioti su kitais žodžiais: *asla, vaškas, žastas, pažastis...*

7. Įsidėmėti žodžius: *sulysti (suliesėti), ražas (šluota), slastai (spąstai), sklastymas, brasta, balastas, masalas.*

Balsės *q, ę, į, u* žodžių galūnėse

1. Linksniuojamųjų žodžių vienaskaitos galininke (ką?) rašomos balsės *q, ę, į, u*, daugiskaitos kilmininke (ko daug?) – *u*: *vaiką, eglę, medį, sūnų, gerą, antrą, kitą, dirbamą, dirbantį, kurį; vaikų, eglų, medžių, gerų, kurių, dirbančių.*

Išimtis.

1. Nosinės raidės nerašomos įvardžių galininke *mane, tave, save*, bet rašomos šių įvardžių kilmininke *manęs, tavęs, savęs*.

2. Nosinės raidės nerašomos nederinamųjų formų (bevardės giminės) būdvardžių, įvardžių ir skaitvardžių galūnėse. *Jis yra ir šilta, ir šalta matęs. Visa palikau namie. Jis antra tiek turi.*

3. Be nosinių rašomi kiekiniai skaitvardžiai nuo 11 iki 19 ir įvardžio keliolika galininkai.

Metai turi dvylika mėnesių. Tai atsitiko prieš keliolika metų.

4. Be nosinių rašomi dviskaitos galininkai: *du broliu, dvi seseri.*

2. Veikiamųjų esamojo ir būsimąjo laiko vyriškosios giminės dalyvių vienaskaitos (ką veikia?) ir daugiskaitos vardininke (ką veikia?) rašoma balsė *q*, o būtojo kartinio (ką veikęs? ką veikę?) ir dažninio laiko (ką veikdavęs? ką veikdavę?) – balsė *ę*: *bėgas, bėgą, bėgsias, bėgsią; bėges, bėgę, bėgdavęs, bėgdavę; esamojo laiko vardininke rašoma ir balsė *į*: stovįs, žiūrįs.*

3. Įvardžiutinių žodžių vienaskaitos galininke ir daugiskaitos kilmininke nosinės raidės rašomos abiejuose sudurtinės galūnės skiemenyse: *gerąjį, gerąją, pirmąjį, savąjį, būsimąją; gerųjų, pirmųjų*

4. Įvardžiutinių žodžių moteriškosios giminės vienaskaitos įnagininke ir daugiskaitos galininke *q* rašoma priešpaskutiniame skiemenyje: *gerąja, pirmąja, savąja, būsimąja; gerąsias, pirmąsias*

5. Su *u* rašomas tariamosios nuosakos trečiasis asmuo (ką veiktu?): *dirbtų, rašytų, mokytųsi.*

6. Su *u* rašomi siekiniai: *artų, pjautų, medžiotų (išėjo medžiotų).*

e ir ia rašymas

1. Balsė e rašoma linksniuojamųjų žodžių galūnėse, jei vardininko galūnė yra -ė:

a) *ė* linksniuotės daiktavardžių galūnėse: *žole, žoles, žolei* (nes *žolė*);

b) *ė* linksniuotės (moteriškosios giminės) būdvardžių galūnėse: *medine, medines, medinei* (nes *medinė*).

Šių žodžių galininko galūnėje rašoma raidė *ę*: *žolę, medinę*.

2. Veiksmažodžių, kurių būtojo kartinio laiko trečiasis asmuo baigiasi *ė*, to laiko vienaskaitos antrojo asmens galūnė yra -ei: *audė – audei, kėlė – kėlei, skalbė – skalbei*, o pirmojo asmens – -iau: *audžiau, kėliau, skalbiau*. *e* taip pat rašoma visų nuosakų bei laikų daugiskaitos pirmojo ir antrojo asmens formų gale: *sukame, sukome, sukdavome, suksime, suktume, sukime ...*

e taip pat rašoma visų nuosakų bei laikų daugiskaitos pirmojo ir antrojo asmens formų gale: *sukame, sukome, sukdavome, suksime, suktume, sukime ...*

3. Lietuviškų žodžių šaknyse rašoma tik balsė e: *metai, medis, teta, senas, geras, šeši, nešti, vesti*. (Su *ia* rašomi tik kai kurie nelietuviškos kilmės žodžiai.) Nelietuviškos kilmės žodžiuose su *e* rašoma dvibalsė *eu*: *eufemizmas, leukocitai, Europa*.

4. Balsė e rašoma lietuviškose priesagose:

a) prieš kurias išlieka minkštieji priebalsiai *t, d*: -elis (*piršt-elis, žod-elis*), -esnis (*balt-esnis, sald-esnis*), -esys (*liūd-esys*), -ena (*žand-ena*), -eklė (*gelt-eklė*), -ekšnis (*šalt-ekšnis*);

b) kurių rašybos negalima patikrinti: -etas (*vienetas, šešetas*), -eri (*penkeri*), -eji (*dveji*), -sena (*eisena*).

5. Balsė e rašoma visur kitur, kur rašybos negalima patikrinti:

a) įvardžių *mane, tave, save* galūnėse (įvardžių kilmininko galūnėse rašoma *ę*: *manęs, tavęs, savęs*);

b) dviskiemenių galūnių pabaigoje, būtent: vietininko galūnėse: *kelyje, pievoje, žolėje, turguje, laukuose, pievose, žolėse, baltame, baltoje*, ir veiksmažodžių daugiskaitos I ir II asmens galūnėse: *dirbame, dirbate*;

c) nekaitomuose žodžiuose: *ne, nes, bet, beje, bene, dviese, kadaise, savaime, drauge; palei, kolei, šiolei*.

6. Linksniuojamųjų žodžių galūnėse ia rašoma, kai nėra vienas to žodžio linksnis neturi balsio e (tai yra – visų linksniuojamųjų žodžių galūnėse, išskyrus tuos atvejus, kurie nurodyti prie e rašymo pirmo punkto): *kelias, keliai, dalia, dalias, šaliai, vaisiaus, staliai; žalias, žaliame, lygiam, žalia, žaliai, lygias; geriausias, geriausia, geriausiam; mediniam, mediniame, mediniai; geresniam, geresniame, geresniais; kuriam, kuriais, kurias; keturiais, keturias*.

Su *ia* rašoma ir *dukteriai, dukteria*, nes su vardininko galūne -ė čia kaitaliojasi ne šių linksnių galūnės -iai, -ia, o prieš *r* esantis balsis *e*: *dukt-ė, dukt-er-iai*.

7. Veiksmažodžių galūnėse ia rašoma:

a) esamojo laiko trečiojo asmens gale: *kelia, skalbia, verčia, audžia*;

b) būtojo kartinio laiko ir tariamosios nuosakos vienaskaitos pirmojo asmens gale rašoma -iau: *kėliau, skalbiau, verčiau, audžiau; kelčiau, ausčiau*.

Pagal esamojo laiko trečiąją asmenį rašomos iš jo sudarytos formos: daugiskaitos pirmasis ir antrasis asmuo: *skalbia-me, skalbia-te*, dalyviai: *skalbia-ntis, skalbia-nti, skalbia-mas, skalbia-ma*

8. Lietuviškų žodžių šaknyje rašoma iau (ne eu): *šiaudas, kriaušė, šiaurė, kiauras, džiaugtis, liautis*

9. Priesagose ia rašoma:

a) lietuviškose priesagose, prieš kurias minkštieji priebalsiai *t, d* virsta *c, dž*: -iausias (*balč-iausias, saldž-iausias*), -iauti, -iauja, -iavo (*posėdž-iauti*), -iava (*baudž-iava*); pagal -iava rašoma ir -liava (*rink-liava*); pagal šią taisyklę būdvardiniųrieveiksmių gale rašoma -iai (*soč-iai, saldž-iai*);

10. Prieveiksmių gale ia rašoma, jei greta to prieveiksmio yra daiktavardžio forma su ia arba kitas prieveiksmis su io: *nakčia, šalia, slapčia, vogčia, tyčia*.

11. ia rašoma tarp sudurtinių žodžių dėmenų: *angliakasys, dalgiakotis, piliakalnis, rugiagėlė, saldžiarūgštis*. Su *ia* rašomi ir sudurtiniai dešimčių nuo *keturiasdešimt* iki *devyniasdešimt* pavadinimai.

Priešdėlių rašymas

Priešdėlio ir šaknies sandūroje paprastai tariami ir rašomi visi susidūrę balsiai ar dvibalsiai, pvz.: *neauga, neima, nuima, pailgas, prieauglis, proanūkiai, paupys, paakys, priimti*.

Tas pat pasakytina ir apie dviejų priešdėlių ar sangrąžos dalelytės -si- ir šaknies sandūros balsius, pvz.: *neįeinamas, neišmanėlis, neužauga, neapsakomas; apsiimti, pasiilgti, apsiavė, išsiugdė, prisiuogavo*.

Susidūrusios priešdėlių ir šaknies priebalsės rašomos abi. Tas pats priešdėlis visais atvejais rašomas vienodai nepaisant, kaip tariamas jo galinis priebalsis, pvz.: *apaugo, apdėjo, apgaulė; atimti, atgauti, atbusti; perėjo, perregimas, perrinkti; išausti, išbėgo, išdidus, išsiblaškęs*

Priešdėliai *sq-, san-, sam- ; į-, in-, im-* bei *api-* ir *apy-*

1. Priešdėlis *sq-* rašomas prieš priebalses *j, l, m, n, r, s, š, v, ž, (z)*: *sąjūdis, sąlytis, sąmonė, sąnarys, sąrašas, sąsaja, sąšlavos, sąvarža, sąžinė, sąauga.*

2. Priešdėlis *san-* rašomas prieš *d, t, g, k*: *sandėlis, santaika, sangraža, sankaba.*

3. Priešdėlis *sam-* rašomas prieš *b, p*: *sambūris, sambrėškis, samplaika, samprotauti.*

4. Priešdėlis *į-* rašomas prieš visas balses ir priebalses: *įaugti, įeiti, įlanka, įmesti, įnamys, įrūgti, įvadas, įžanga, įdukra, įtaka, įgalioti, įkalnė, įbėgti, įprotis, įpėdinis.*

Pastaba. Kai atskiru skiemeniu einantis balsis nėra priešdėlis, lietuviškuose žodžiuose rašome *y*, tarptautiniuose - *i*: *yla, yda, ypač, yra* (būti), *yra* (irti); *idėja, imigrantas.*

Išimtis. Su nosinėmis raidėmis rašomi žodžiai *įsas, įščios, įsnauja*, nors čia *į* nėra priešdėlis.

5. Su priešdėliais *in-, im-* rašoma:

a) keletas daiktavardžių, kurių priešdėlių reikšmė išblukusi: *indas, indauja, indėlis, intarpas, inkilas, intakas, inkaras; imbradas, imbuovys, impilas;*

b) tarptautiniai žodžiai: *infekcija, infiksas, inhaliacija, injekcija, inkubacija, inscenizacija, indukcija, intonacija, inversija; importas, impresionistas, impulsas.*

6. Su priešdėliu *api-* rašomi:

a) veiksmažodžiai, kurių šaknis prasideda priebalsėmis *b, p, f*: *apiberti, apibrėžti; apipilti, apipelyti;*

b) iš šių veiksmažodžių padaryti daiktavardžiai, kai priešdėlis nekirčiuotas: *apibėrimas, apibrėžtis, apibrėžtumas, apibraižymas, apipelijimas; apiforminimas.*

7. Su priešdėliu *apy-* rašomi:

a) būdvardžiai: *apyaukštis, apybaltis, apygražis, apyilgis, apyjuodis, apyžilis, apykurtis*

b) daiktavardžiai, tarp jų ir veiksmažodiniai, kai priešdėlis yra kirčiuotas, pvz.: *apyaušris, apybraiža, apykaita, apynamė, apyrankė, apysmėlis, apytamsa, apytaka, apykaklė, apynasris.*

Priesagų *-imas* ir *-ymas* rašyba

Veiksmų, būsenų ir veiksmo rezultatų pavadinimus reiškiantys daiktavardžiai su *-imas, -ymas* daromi iš būtojo kartinio laiko *ėjo –ėjimas, kūrė –kūrimas, prašė –prašymas, lipdė –lipdymas*

Priesagą *-ymas* rašome, kai bendratyje yra priesaga *-y-* ir esamojo laiko galūnė *-o*
skaityti, skaito, skaitė –skaitymas; rašyti, rašo, rašė –rašymas; klausyti, klauso, klausė –klausymas;

Priesagą *-imas* rašome, kai:

1) bendratyje nėra priesagos *-y-*; *klausti, klausia, klausė –klausimas; gyti, gyja, gijo –gijimas;*

2) nors ir bendratyje ir yra priesaga *-y-*, bet esamojo laiko galūnė *-a* liudyti, liudija, liudijo –liudijimas; padalyti, padalija, padalijo –padalijimas; pelyti, pelija, pelijo –pelijimas.

Priesagų *-oti, -uoti* rašyba

Kai neaišku, kurią priesagą rašyti – *-oti* ar *-uoti*, reikia žiūrėti būtojo kartinio laiko priesagos:

jei yra *-avo*, kitose formose rašoma *-uoti*:

važiuoti, važiuoja, nes važiavo; dejuoti, dejuoja, nes dejavo; dainuoti, dainuoja, nes dainavo; šuoliuoti, šuoliuoja, nes šuoliavo; meluoti, meluoja, nes melavo; sportuoti, sportuoja, nes sportavo.

Jei būtajame kartiniame laike yra priesaga *-ojo*, kitose formose yra *-oti, -oja*:

nuomoti, nuomoja, nes nuomojo; svajoti, svajoja, nes svajojo; galvoti, galvoja, nes galvojo; žvejoti, žvejoja, nes žvejojo; meškerioti, meškerioja, nes meškeriojo; nešioti, nešioja, nes nešiojo.

u, i ir ū, y rašyba žodžių šaknyse

u, i		ū, y	
Taisyklė	Pavyzdžiai	Taisyklė	Pavyzdžiai
Dviskiemeniai veiksmažodžiai, kurių bendraties kamienas baigiasi <i>y, ū</i> , būsimąjo laiko III asmenyje turi <i>u, i</i> .	<i>Gyti – gis, lyti – lis, ryti, – ris, pūti – pus, džiūti – džius, griūti – grius</i> ir kt.	Dviskiemenių veiksmažodžių bendraties kamienas niekada nesibaigia <i>i, u</i> – gali būti tik <i>y, ū</i> .	<i>Gyti, ryti, vyti, žūti, siūti, kliūti, pūti, srūti</i> ir kt.
Įsidėmėti!	<i>Vyti – vys, siūti – siūs</i>	Būsimąjo laiko vienaskaitos ir daugiskaitos I ir II asmuo visada išlaiko bendraties kamieno balsę.	<i>Gyti – gysiu, gysi, gysime, gysite</i>
Visų veiksmažodžių, turinčių šaknyje <i>i, u</i> , būsimąjo laiko III asmuo išlaiko bendraties balsę.	<i>Siusti – sius, risti – ris, skusti – skus</i>	Visų veiksmažodžių, turinčių šaknyje <i>y, ū</i> , būsimąjo laiko III asmuo išlaiko bendraties balsę.	<i>Dygti – dygs, nykti – nyks, grūsti – grūs, pūsti – pūs, rašyti – rašys</i>
Dviskiemeniai veiksmažodžiai, kurių esamojo laiko kamienas turi ilgąsias balse, nes prieš <i>s, š, z, ž, l, r, j, v</i> yra išnykęs intarpas <i>n</i> , būtojo kartinio laiko kamienas turi trumpąsias <i>i, u</i> .	<i>Drisko, driksti Pruso, prusti Pliuško, pliušksti Tiško, tikšti Rizgo, rigzti Dužo, dužti Gižo, gižti Žilo, žilti Bjuro, bjurti Sviro, svirti Gijo, gyti Žuvo, žūti</i>	Dviskiemenių veiksmažodžių esamojo laiko kamienas turi balse <i>y, ū</i> , kai prieš <i>s, š, z, ž, l, r, j, v</i> yra išnykęs intarpas <i>n</i> .	<i>Dryska Prūsta Pliūška Tyška Ryzga Dūžta Gyžta Žyla Bjūra Svyra Gyja Žūva</i>
Dviskiemenių veiksmažodžių, kurių bendraties kamienas baigiasi <i>il, in, ir, ul, um, ur</i> , o esamajame laike nėra <i>-st-</i> , esamojo laiko kamienas turi <i>i, u</i> .	<i>Pilti – pila, minti – mina, skirti – skiria, kulti – kulia, dumti – dumia, burti – buria</i>	Dviskiemenių veiksmažodžių būtojo kartinio laiko kamienas turi balse <i>y, ū</i> , kai bendraties kamienas baigiasi <i>il, in, ir, ul, um, ur</i> , o esamajame laike nėra <i>-st-</i> .	<i>Pilti – pylė, minti – mynė, skirti – skyrė, kulti – kūlė, dumti – dūmė, burti – būrė</i> Įsidėmėti! <i>Gulti – gulė</i>
Dviskiemenių veiksmažodžių turinčių būtajame kartiniame laike galūnę <i>-o</i> , šaknis turės trumpąsias <i>i, u</i> .	<i>Lijo, gijo, puvo, griuvo, siuvo</i>	Dviskiemenių veiksmažodžių turinčių būtajame kartiniame laike galūnę <i>-o</i> , esamasis laikas turės ilgąsias <i>y, ū</i> .	<i>Lyja (lijo), gyja (gijo), pūva (puvo), griūva (griuvo)</i> Įsidėmėti! <i>Siuva (siuvo)</i>
Dviskiemeniai veiksmažodžiai, kurie turi būtajame kartiniame laike galūnę <i>-ė</i> , esamajame laike turės trumpąsias <i>i, u</i> .	<i>Skiria (skyrė), pina (pynė), kuria (kūrė), dumia (dūmė)</i>	Dviskiemeniai veiksmažodžiai, kurie būtajame kartiniame laike turi galūnę <i>-ė</i> , šaknyje turės <i>y, ū</i> .	<i>Skyrė, pynė, kūrė, dūmė</i>